

JOZEF ŠPÁNIK

ZAPOMENUTÉ VOJSKO

ČESKOSLOVENSKÁ DOMOBRANA Z ITÁLIE A JEJÍ NEZNÁMÁ EPOPEJ

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

EDICE KNIHOVNA
ČESKOSLOVENSKÉ
OBCE LEGIONÁŘSKÉ

JOZEF ŠPÁNIK

ZAPOMENUTÉ VOJSKO

ČESKOSLOVENSHÁ DOMOBRANA Z ITÁLIE A JEJÍ NEZNÁMÁ EPOPEJ

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

EDICE HNIHOVNA
ČESKOSLOVENSHÉ
OBCE LEGIONÁŘSHÉ

© Jozef Špánik, 2022

Photos © Archiv České provincie Tovaryšstva Ježíšova v Praze, Archiv MZV, Archiv římskokatolické farnosti Babice u Lesonic, Národní archiv Praha, Regionální muzeum Mělník, sbírka Památníku Lidice, sbírka ČsOL, sbírka ČsOL Mladá Boleslav, VÚA-VHA Praha, Ústřední archiv Církve československé husitské, rodinný archiv Jarmily Erbanové, rodiny A. Petrofa, rodiny J. Všetuly, sbírky Miroslava Brože, Enza Ciaraffy, Jiřího Charfreitaga, Petra Janovského, foto Stanislav Pítr, Giovanni Rosalia, Mario Salzano, Jozef Špánik, 2022.

Cover art © Lukáš Tuma, 2022

Czech edition © Nakladatelství Epocha, Praha 2022

ISBN 978-80-87919-93-4 (Československá obec legionářská)

ISBN 978-80-278-0083-4 (Nakladatelství Epocha)

ISBN 978-80-278-1202-8 (ePub)

ISBN 978-80-278-1203-5 (mobi)

ISBN 978-80-278-1204-2 (pdf)

MOTTO:

Budme, bratři, hrdí na to, že jsme byli příslušníky domobranec-
kých praporů z Itálie, naší druhé zahraniční armády, že jsme pro vlast
něco udělali; válka byla nám trpkou školou života, ale vrátili jsme se
jako muži ucelení, jako vojáci pro vlast nadšení s pevnou vůlí dát stá-
tu k dispozici svoje životy. Necht' vzpomínka na dobu strávenou u do-
mobraneckých praporů je nám všem vzpruhou a zároveň pobídkou
k další práci pro vlast, až snad někdy budem umdlévat, lhostejnět
a zoufat nad smutnou a bídnou přítomností.

Jan Kočvara, střelec 46. domobraneckého praporu

OBSAH

Předmluva	11
Úvod.....	13

PRVNÍ ČÁST – HISTORIE ČESKOSLOVENSKÉ

DOMOBRANY V ITÁLII	17
Italská fronta v letech 1915–1918 a vznik československé legie.....	19
Historie československé domobrany v Itálii	22
Vznik a formování	22
Domobranci zařazení do jednotek čs. legie v Itálii	42
Českoslovenští občané německé národnosti v řadách domobraneckých praporů.....	44
„Staří“ a „noví“ zajatci v československé domobraně	50
Polská obdoba československé domobrany v Itálii	61
Velitelský sbor československé domobrany v Itálii	62
Kulturní, osvětové a sportovní aktivity čs. domobranců.....	90
Duchovní služba československé domobrany a širší aspekty jejího vzniku.....	94
Návštěva generála Štefánika u domobraneckých praporů	104
Návrat domobraneckých jednotek do vlasti.....	110
Československá domobrana v republice	119
Využití jednotek československé domobrany ve vlasti v kontextu bezpečnostní situace.....	119
Stabilizace situace v německojazyčných oblastech republiky.....	125
Služba domobraneckých jednotek na Těšínsku	138
Služba domobraneckých praporů na severním Slovensku – Spiš a Orava.....	145
Slovensko 1919 – boje proti maďarské Rudé armádě	150
Bojové akce 2. domobraneckého praporu na Slovensku.....	167
Bojové akce 5. domobraneckého praporu na Slovensku.....	170
Bojové akce 6. domobraneckého praporu na Slovensku.....	175

Bojové akce 7. domobraneckého praporu na Slovensku.	187
Bojové akce 10. domobraneckého praporu na Slovensku.	205
Bojové akce 18. domobraneckého praporu na Slovensku.	210
Bojové akce 34. domobraneckého praporu na Slovensku.	213
Bojové akce 39. domobraneckého praporu na Slovensku.	215
Kulometné roty domobraneckých praporů	
číslo 11, 21 a 26 na Slovensku.	220
Boje domobranců na Slovensku a obrněné vlaky.	227
Československý náhlý vojenský soud a tragédie	
u obce Velký Lapáš.	235
Situace na Slovensku po skončení maďarsko-československé	
války a zánik Maďarské republiky rad.	238
Československá domobrana a bilance bojů na Slovensku.	241
Poděkování prezidenta Masaryka Itálii po návratu	
čs. domobranců do vlasti.	246
Vznik jednotné československé armády.	248
Českoslovenští domobrancí na generálním konzulátu	
v Terstu a návrat legionářů ze Sibiře.	253
Domobrancí jako aktéři dramatických i všedních kapitol	
československé historie po roce 1920.	273
Domobrancí za první republiky.	273
Svaz čs. domobrany z Itálie.	281
Československo a Itálie v meziválečném období.	321
Českoslovenští legionáři a jejich vztah	
k fašistické Itálii do roku 1938.	329
Domobrancí za druhé světové války.	335
Epilog – Domobrancí po roce 1945.	347

DRUHÁ ČÁST – OSOBNOSTI ČESKOSLOVENSKÉ DOMOBRANY

Z ITÁLIE.	373
Funkcionáři Svazu čs. domobrany.	375
Vojenské osobnosti.	384
Osobnosti československé diplomacie.	446
Duchovní v čs. domobraně.	461
Osobnosti kultury v čs. domobraně.	470
Domobranecké osobnosti v dalších civilních profesích.	482
Německojazyční domobrancí.	499

TŘETÍ ČÁST – PAMÁTNÁ A PIETNÍ MÍSTA	
ČESKOSLOVENSKÉ DOMOBRANY Z ITÁLIE.....	505
Celkové ztráty československých domobranců	
v letech 1918–1920.....	507
Itálie – domobranecké hřbitovy, zajatecké tábory	
a památníky.....	511
Slovensko.....	532
Česká republika	534
Etiopie	538
ZÁVĚR.....	540
PŘÍLOHY	543
Příloha 1 – Seznam československých důstojníků velitelství	
čs. domobraný.....	544
Příloha 2 – Velitelé a techničtí rádci	
domobraneckých praporů.....	545
Příloha 3 – Přehled odjezdu domobraneckých praporů	
do Československa	555
PODĚKOVÁNÍ AUTORA	562
PRAMENY A LITERATURA	564
Archivní zdroje.....	564
Vydané prameny.....	564
Paměti a deníky	564
Literatura.....	565
Studentské závěrečné práce.....	569
Periodika	570
Internetové zdroje	571
JMENNÝ REJSTŘÍK.....	572

PŘEDMLUVA

Vážení čtenáři,

Československá obec legionářská pravidelně navštěvuje místa spojená s boji a pobytem našich vojáků v Itálii. Vždy jsou zde vzpomínány osudy a činy našich legionářů, uctíváme však i památku vojáků rakousko-uherské armády z Českých zemí. Až v poslední době, a to i díky aktivitám autora této knihy, je pozornost věnována také příslušníkům čs. domobran, naší tzv. druhé zahraniční armády. Toto „opomenutí“ jen podtrhuje dějinné peripetie a osudy jejich příslušníků. A je velkou křivdou, že se tak děje a určitě si to domobrancí nezaslouží! Vždyť řada z nich projevovala národní cítění již během své vojenské služby v armádě habsburské monarchie a ne jeden za to byl potrestán. Je mezi nimi mnoho mužů, kteří by okamžitě do čs. legií vstoupili, ale nenašly se jim vhodná příležitost. Svou odvahu a lásku k vlasti prokázali příslušníci domobraneckých praporů v roce 1919 během bojů s maďarskými bolševiky na Slovensku a při neméně nebezpečné ostraze státní hranice mladé republiky. Mnoho z nich zde položilo své mladé životy.

V meziválečném období se domobrancí uznání svých činů na vzniku a uhájení republiky, na rozdíl od legionářů, nedočkali. Nezatrpkli však, a když se na konci třicátých let 20. století Československo ocitlo v ohrožení, opět se postavili na jeho obranu. Po podepsání mnichovské dohody se mnoho z nich zapojilo do odboje proti okupantům. Někteří odešli do zahraničí k exilové armádě, jiní se připojili k domácímu odboji. A mnoho domobranců opět v boji za vlast zaplatilo cenu nejvyšší.

Po osvobození se tak domobrancí stali integrální součástí Československé obce legionářské a jejími platnými a aktivními členy. O jejich aktivitách a přínosu v boji za svobodu již nebylo pochyb. Bohužel to trvalo jen krátce. Únor 1948 přinesl do republiky novou diktaturu, jejíž obětí se stalo mnoho členů ČsOL. Novému režimu se nelíbil jejich demokratický duch a spětí s masarykovskou republikou. Ne jeden

z domobranců byl perzekvován a šikanován. Společnost na ně, stejně jako na legionáře, měla zapomenout. A dnes musíme říct, že se to téměř povedlo. Ač se domů na konci první světové války z Itálie vrátilo na 60 000 domobranců, dnes jejich historii skoro nikdo nezná. Jsem tak rád, že vznikla tato kniha, která jejich historii přibližuje z mnoha úhlů pohledu. Doufám, že tak přispěje k tomu, že se na domobrance nejen nezapomene, ale že se dostanou do širšího povědomí. Určitě si to zaslouží. Pro vlast toho totiž vykonali mnoho!

plk. v. v. MUDr. Pavel Budinský, Ph.D., MBA
předseda Československé obce legionářské

Úvod

Hlavním podnětem pro napsání této knihy se staly společné česko-italské projekty k připomenutí 100. výročí událostí první světové války a vzniku nezávislé Československé republiky. Tyto projekty a s nimi spojené pietní akce se týkaly především české a slovenské vojenské historie. Československá armáda totiž vznikla dříve než samostatný československý stát, za který její příslušníci bojovali. Proto je zcela pochopitelné, že si v této souvislosti vybavíme především příslušníky československých legií z Ruska, Francie a Itálie, případně československé dobrovolníky v srbské armádě. Bílým místem naší vojenské historie však po dlouhou dobu zůstávala československá domobrana z Itálie, nazývaná též druhá československá armáda. Tato armáda se začala formovat na italském území v prosinci 1918, jen několik týdnů po rakousko-uherské kapitulaci a skončení posledních bojů na italské frontě. Jejimi příslušníky se stali bývalí vojáci rakousko-uherské armády, kteří většinou závěrem války padli v Itálii do zajetí a následně se zde v zajateckých táborech dobrovolně přihlásili ke vstupu do ozbrojených sil nově vzniklé Československé republiky. Českoslovenští domobrancí z Itálie sice neměli status legionářů ze zákona a na rozdíl od příslušníků československé legie v Itálii neměli právo nosit klobouk italských alpinů, nezaslouží si však, aby se jejich památka zcela vytratila z naší paměti. Celkový počet příslušníků československé domobran z Itálie činil více než 60 000 vojáků, jedná se tak o jednu ze tří nejpočetnějších zahraničních dobrovolnických armád československé historie. Početní stav domobran je totiž srovnatelný s celkovými počty příslušníků československé legie v Rusku z doby první světové války a československého armádního sboru v Sovětském svazu z doby druhé světové války.

Československým domobrancům byl později přiznán status dobrovolců z let 1918–1919, protože se aktivně a dobrovolně přihlásili ke službě v československé armádě, místo toho aby pasivně čekali v italských zajateckých táborech na svou repatriaci. Domobrancí byli připraveni nasadit životy na obranu své nově samostatné vlasti. Republika

totiž v průběhu prvního roku existence musela opakovaně použít vojenskou sílu na obranu své územní integrity a pro zajištění plné kontroly nad některými částmi svého území. Československá domobrana z Itálie se tak po návratu domů stala důležitou součástí nové československé armády, složené z příslušníků domácího vojska (bývalé české a slovenské jednotky rakousko-uherské armády) a z příslušníků československých legií z Francie a z Itálie. Ruští legionáři byli v té době ještě zapojeni na Sibiři do bojů s bolševiky. Českoslovenští domobrancí se bezprostředně po návratu z Itálie zapojili do vojenských operací, jejichž cílem byla stabilizace a zklidnění situace v pohraničních oblastech. Neslavnější kapitolou domobranecké historie se stala účast v boji proti maďarským bolševikům na Slovensku během krátké a nevyhlášené, ale o to intenzivnější maďarsko-československé války. Svou disciplinovaností, vlastenectvím i svými vojenskými kvalitami českoslovenští domobrancí získali v té době plným právem respekt svých velitelů i spolubojovníků. Několik desítek z nich položilo své životy během těchto bojů a během dalších vojenských operací vedených na obranu Československa. Plně tak prokázali, že byli přímým pokračováním československých legií a že s legionáři sdíleli stejné vlastenecké a demokratické principy a ideály, včetně sokolského ducha.

Řada domobranců se stala v meziválečném období československými vojáky z povolání. Mezi těmi, kteří si zvolili návrat do civilního života, najdeme řadu výrazných osobností, které vynikly například v oblasti vědy a kultury nebo se staly významnými podnikateli. Po vypuknutí nového válečného konfliktu se s bývalými domobrancí setkáváme v řadách domácího i zahraničního československého odboje proti nacistické okupaci.

Cílem této knihy je připomenout historii čs. domobrany od jejího vzniku až do zániku domobraneckých praporů i další osudy jejích příslušníků. V textu jsou často citovány vzpomínky bývalých československých domobranců, publikované většinou ve třicátých letech 20. století. Domobranecké autory těchto textů lze tudíž považovat za spoluautory této knihy, jejímž hlavním cílem je připomenout tyto neprávem pozapomenuté hrdiny naší moderní historie.

VĚNOVÁNÍ

Tuto knihu věnuji památce generálů Hynka Gibiše a Eugenio Beauda a všech příslušníků praporů československé domobrany v Itálii, jejich legionářských i italských velitelů a památce domobranců, kteří sloužili v řadách československé legie v Itálii.

PRVNÍ ČÁST

HISTORIE ČESKOSLOVENSKÉ DOMOBRANY V ITÁLII

ITALSKÁ FRONTA V LETECH 1915–1918 A VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE

Itálie vyhlásila válku Rakousku-Uhersku 23. května 1915 a následně byly zahájeny vojenské operace. Boje mezi italskými a rakousko-uherskými jednotkami probíhaly především v alpském terénu. Hlavní fronta se nacházela na území dnešního Slovinska, na řece Soči, kde se až do září 1917 uskutečnilo celkem jedenáct velkých bitev. Další fronta na italském bojišti probíhala rovněž v horském terénu, v Benátsku a na území tehdejšího jižního Tyrolska, dnešního italského regionu Trentino – Alto Adige. Dne 24. října 1917 zahájila rakouská armáda posílená o německé jednotky vítěznou bitvu u Caporetta (dnešní slovinské město Kobarid), po které útočící jednotky pronikly hluboko do italského území. Jejich postup se zastavil až 12. listopadu 1917 na řece Piavě, pouze několik kilometrů od Benátek. V červnu 1918 zde proběhla poslední rakousko-uherská ofenziva, která byla italskými jednotkami po těžkých bojích úspěšně odražena. Na italské straně bojovaly i britské a francouzské pluky a došlo zde rovněž k prvnímu většímu bojovému nasazení československých legionářů v Itálii mimo jejich předchozí výzvědné akce. V závěrečném období války, od května 1918, bojovali italští vojáci proti rakousko-uherské armádě i na vedlejším bojišti na území Albánie. Závěrečná italská ofenziva probíhala ve dnech 24. října až 4. listopadu 1918 v Benátsku i na vedlejších bojištích a vstoupila do historie jako bitva u Vittorio Veneta. V jejím průběhu došlo k vyhlášení samostatnosti nástupnických států Rakouska-Uherska včetně Československa, v konečné fázi tak proti Italům fakticky bojovaly jednotky již neexistujícího státu. Príměří mezi zneprátenými stranami bylo podepsáno ve Villa Giusti poblíž města Padova dne 3. listopadu 1918 s platností od následujícího dne.

Československý vojenský odboj v Itálii vznikl později než ve Francii, Rusku nebo Srbsku. Jeho rozvoj byl poměrně pomalý. V Itálii neby-

lo mnoho českých a slovenských krajanů, kteří by podpořili odbojovou akci. Od vstupu Itálie do války v roce 1915 sice bylo v italských zajateckých táborech internováno velké množství českých a slovenských zajatců, ale byli rozptýleni na mnoha místech. Teprve na počátku roku 1917 byli zajatí Češi a Slováci soustředěni v táboře Santa Maria Capua Vetere v jihoitalském regionu Kampánie. Tam byl dne 17. ledna 1917 založen Československý dobrovolnický sbor vedený sokolským náčelníkem Janem Čapkem. V létě roku 1917 byli čeští a slovenští zajatci přesunuti do tábora v kartuziánském klášteře ve městě Padula u Salerna. V říjnu 1917 měl Československý dobrovolnický sbor 4 000 členů. Prvními československými jednotkami, které vznikly v Itálii již na podzim 1917 improvizovaně z potřeb nižších italských velitelů a bez souhlasu italské vlády, byly oddíly výzvědků, zformované u štábů některých italských armád. Postupně tak vzniklo devět československých výzvědných rot, z nichž každá byla přidělena určité italské armádě po celé délce fronty od švýcarských hranic až po Jaderské moře. V únoru 1918 vznikly v Padule a na dalších místech československé pracovní oddíly – celkem sedm neozbrojených pracovních praporů, které se podílely v provincii Mantova na stavbě italských opevnění.

Díky systematickým aktivitám generála Milana Rastislava Štefánika podepsala italská vláda s Československou národní radou (zastoupenou generálem Štefáníkem) 21. dubna 1918 dohodu o zřízení samostatného československého vojska v Itálii. V krátké době vznikla ve Folignu přílivem českých a slovenských dobrovolníků z pracovních praporů i ze zajateckých táborů 6. československá střelecká divize o dvou brigádách. Celkem vzniklo v Itálii šest střeleckých pluků čs. legie: 31., 32., 33., 34., 35. a 39. Jako první, mimo předchozích akcí československých výzvědků, zasáhl v červnu 1918 do bojů na Piavě I. prapor 33. čs. střeleckého pluku, který utrpěl značné ztráty za bojů u lokalit San Donà di Piave a Fossalta di Piave. Po dokončení výcviku se československá divize v polovině srpna 1918 přesunula na Monte Altissimo, kde obsadila úsek od Gardského jezera až k městečku Brentonico. Svůj nejvýznamnější boj svedli její příslušníci dne 21. září 1918 o opevnění na kótě Doss Alto. Italští legionáři měli nejvíce popravených ze všech legionářských jednotek. Na základě rozsudků rakousko-uherských vojenských soudů bylo popraveno celkem 46 československých legionářů zajatých v boji. Po skončení první světové vál-

*Defilé 33. čs. střeleckého pluku u Ferrary di Monte Baldo
v regionu Veneto (VÚA-VHA).*

ky byla v Padově legionářská divize reorganizována na československý armádní sbor o síle 20 000 mužů. Od 15. do 26. prosince 1918 byl sbor přepravován v 73 vlakových transportech do nedávno vzniklé Československé republiky, kde byli jeho příslušníci nasazeni do bojů na Těšínsku a na Slovensku.¹

¹⁾ CHARFREITAG, Jiří – ŠPITÁLNÍK, Zdeněk, *Československé legie 1914–1920, Stejnokroje a výstroj*, Praha 2014, s. 9; MOJŽÍŠ, Milan (ed.), *Československé legie 1914–1920, Katalog k výstavám ČsOL*, Praha 2017, s. 234–291.

HISTORIE ČESKOSLOVENSKÉ DOMOBRANY V ITÁLII

VZNIK A FORMOVÁNÍ

Československá domobrana v Itálii, vojenská jednotka o celkovém počtu 60 000 mužů, vznikla na italském území bezprostředně po skončení bojů první světové války z vojáků, kteří se nově stali občany právě vzniklé Československé republiky. Tomuto armádnímu sboru se také říká „druhá československá armáda“, protože vznikla později než pluky československé legie v Itálii.

Po závěrečné italské ofenzivě u Vittorio Veneta padlo počátkem listopadu 1918 do italského zajetí více než 350 000 rakousko-uherských vojáků, mezi nimi i velké množství Čechů, Slováků a mužů dalších národností žijících na území Čech a Slovenska. Italové a jejich spojenci zajali převážnou většinu mužů v uniformě nyní již zaniklé monarchie, kteří se v té době nacházeli ve frontové oblasti i v její blízkosti a nepodařilo se jim ustoupit na rakouské území. Existovaly však i výjimky, například Viktor May, tehdejší příslušník c. k. pěšího pluku č. 11 líčí ve svých válečných memoárech, že jeho skupině asi 50 českých a německojazyčných vojáků z Podkrkonoší povolili italští bersaglieri dne 6. listopadu 1918 v okolí města Cormons (dnešní italský region Friuli – Venezia Giulia) volný návrat do vlasti poté, co se prokázali jako Češi.² Pro vznikající čs. ozbrojené síly měl například velký význam střelecký pluk č. 30 z Vysokého Mýta, jehož příslušníci se rovněž vyhnuli italskému zajetí a vrátili se do vlasti i se svou výzbrojí.³ Koncem roku 1918

²⁾ MAY, Viktor, *Pět let vojákem*, Lázně Bělohrad 2018, s. 66.

³⁾ Vojenský historik plukovník Ježek napsal v roce 1937 o této jednotce: „Jako největší vojenskou jednotku s dobrovolnickým charakterem třeba označiti střelecký pluk 30 (nynější pěší pluk 30), který se vrátil v polovici listopadu s plnou výzbrojí z italské fronty do vlasti (Vysokého Mýta), kde po 14denní dovolené nastoupil 2. prosince hromadně opět vojenskou službu. Pluk složil 6. prosince slib věrnosti republice, při kteréžto příležitosti dostal od města čestný prapor, a přihlásil se dobrovolně jako celek k službě na Slovensku, kam odjel 14. prosince. (...) 23. prosince dorazil pluk na

*Čeští vojáci rakousko-uherské armády jdou pod červenobílými prapory
do italského zajetí, listopad 1918 (VŮA-VHA).*

se významným způsobem podíleli na první fázi operací čs. armády na Slovensku.⁴

Během první světové války byly životní podmínky zajatců v táborech umístěných převážně ve střední a jižní Itálii ve většině případů snesitelné.⁵ Itálie však nebyla po rakousko-uherské kapitulaci připravena na tak velké množství zajatců, bylo proto nutné je umístit do značně provizorních zajateckých táborů většinou v severní Itálii, a to v často nevyhovujících podmínkách. Část těchto vojáků spala pod stany nebo dokonce pod širým nebem. Sníh přitom v roce 1918 napadl v severní Itálii již 23. listopadu.⁶ Nebylo pro ně k dispozici ani dostatečné množ-

Slovensko a zůstal tam až do konce roku 1919. V tomto pluku nekonali vojenskou službu jen příslušníci střeleckého pluku 30, nýbrž všichni občané z oblasti vysokomyšské, tedy také občané, kteří sloužili v bývalé rakousko-uherské armádě i v jiných útvech mimopěchotních.“ JEŽEK, Zdeněk, *Účast dobrovolníků v bojích o Slovensko a Těšínsko v letech 1918–1919*, Praha 1937, s. 9.

⁴⁾ MAŠEK, Miroslav, Hrozba zpoza Dunaje, *I. světová speciál – Zrod čs. armády*, č. 37/2019, s. 96–97.

⁵⁾ Budoucí důstojník čs. legií Josef Logaj komentoval italský přístup k zajatcům v táboře Santa Maria Capua Vetere v roce 1917 slovy: „Jinak s námi Italové zacházeli dosti vlídně.“ LOGAJ, Josef, Tříšť vzpomínek na Itálii, in: *Umělecký almanach legionářský*, Praha 1922, s. 51.

⁶⁾ SOLPERA, Jan, *Československá druhá armáda I*, České Budějovice 2014, s. 14.

ství potravin. Zajatci byli navíc většinou tělesně i psychicky oslabeni předchozími válečnými útrapami, spojenými s těžkými boji na frontě, nedostatečnou stravou, řada z nich trpěla i následky válečných zranění. Častý byl rovněž výskyt epidemií, například „španělské chřipky“. Rozpad Rakousko-Uherské monarchie a jejích ozbrojených sil byl spojen i s demoralizací vojáků právě zaniklého státu a občas i s konflikty mezi muži různých národností.

Vojenský lékař Jan Weber, pozdější důstojník zdravotní služby 13. praporu čs. domobrany v Itálii, líčí příchod skupiny českých zajatců do tábora v lokalitě Castel d' Azzano v okolí Verony dne 10. listopadu 1918 následně: „Představovali jsme si, že v táboře zajateckém budou nějaké baráky pro ubytování zajatců, ale když jsme se druhý den ráno po našem příchodu do Castel d' Azzana probudili, všechny takové naše představy vymizely úplně. O nějakém bydlení nebylo ani řeči. Ohromné široké lány bahnité půdy, ohražené vysokou kamennou zdí, toť celý zajatecký tábor, nikde ani toho nejchatrnějšího baráku pro zajatce.“⁷⁾ Jaroslav Výborný, který padl do zajetí jako rakouský praporčík a později se stal důstojníkem čs. domobrany, popsal své první dny v italském zajetí takto: „Ve Storu byl první koncentrační tábor. Ale bylo zřejmé, že na této frontě Italové nikdy nepočítali s větším počtem zajatců. Tábor byl tak nabit lidmi, že jsme se nemohli hnout. Dostali jsme se sice šťastně do jednoho baráku, ale do rána byl barák ‚průhledný‘, protože ti, co spali venku, trhali z něho jednu desku po druhé, aby měli čím topit.“⁸⁾ Pozdější domobranecký poddůstojník Vladimír Sýkora popsal ve svém deníku stravu českých zajatců v listopadu 1918: „Dnes začínáme jísti koňské maso z těch ubohých rakouských zajatých koní. Mimo malické porce tohoto několik dekagramů rýže a chleba tvoří vše, co denně dostáváme. Nadporučík snaží se nám vysvětliti, že tímto nedostatkem není vinna italská vláda, nýbrž ohromná spousta zajatců a nezaopatřených obyvatel v obsazených územích, vracejících se do rozstřílených a zničených měst či vesnic. Snad bude později lépe.“⁹⁾

⁷⁾ WEBER, Jan, *Po patnácti letech*, Brno 1933, s. 34–35.

⁸⁾ VÝBORNÝ, Jaroslav, *Z rakouských zákopů do československé domobrany – Historie domobraneckých praporů avezzanských*, Brno 1927, s. 12.

⁹⁾ *Deník Vladimíra Sýkory 1914–1921* [online], záznamy z roku 1918 dostupné: <<http://www.starybenec.cz/vzpominky/denik-vladimira-sykory-1914-1921/denik-vladimira-sykory-1918/>>.

Poručík Rudolf Jansa, tehdejší velitel dělostřelecké baterie, později zařazený k 25. praporu čs. domobrany, byl zajat britskými vojáky¹⁰ na Piavě koncem října 1918. Ve svých poválečných vzpomínkách popsal na základě svých osobních frontových zkušeností různé způsoby zacházení se zajatci, které byly společné pro všechny armády na obou stranách italského bojiště za první světové války: „Mezi Angličany byli gentlemani všelijací a ničemové. Tedy jako v každém národě. A jako v každém bojujícím národě byli nositelé těchto vlastností rozmístěni od fronty do etapy asi takto: Úderníci (první útočná vlna) pod veřejným vlivem alkoholu, chování nevypočitatelného. Fronta: bojovníci s pochopením pro útrapy spolutrpitele na druhé straně, rozdělí srdce s tím, kdo se dostal až k nim a není již nebezpečný, ochotně se ujímají raněných, slovem kavalíři. Čím dále dozadu, tím hůře. A vrchol všeho tvoří vypasený spekulant v konečném zajateckém táboře. Je to přirozené! Statečnost, zbabělost, čestnost, zlodějství atd. mají ve všech národech své nositele, jsou to pojmy nadnárodní a vyšší či nižší hodnota toho kterého národa spočívá jen v procentuální převaze toho kterého typu. Mezi frontovníky rakouské armády byl běžný název pro povaleče a spekulanty vzadu ‚Etappenschwein‘ (přibližný překlad ‚týlové prase‘). A to říkali o vlastních. Což když jim padl do rukou zajatec – tvor nejubožejší z ubohých!“¹¹ Zajímavé je rovněž Jansovo srovnání mentality italského a britského vojáka: „Italský temperament, tak odlišný od anglického! V návalu nenávisti schopen zabít, třeba odzadu, ale vzápětí rozdělí srdce. Bez kázně a metody. Angličan vždy chladně vypočítavý, zachová odstup a určitou zdvořilost, i když tě nechá methodicky – hladem umírat!“¹²

Příslušníci československé vojenské mise v Římě, vedené legionářským majorem (v tehdejší terminologii československých hodností praporem) Janem Šebou, vypracovali již v říjnu 1918, před konečnou porážkou rakousko-uherské armády, plán na vybudování nových československých jednotek z vojáků, kteří se dostanou do italského zajetí

¹⁰⁾ Ve vzpomínkách českých vojáků i čs. legionářů z doby první světové války jsou obvykle všichni britští vojáci včetně například příslušníků skotských jednotek označováni jako „Angličané“.

¹¹⁾ JANSA, Rudolf, Do anglického zajetí, *Zpravodaj bývalé československé domobrany z Itálie*, č. 2/1933, s. 1.

¹²⁾ Tamtéž, s. 1.

Životní podmínky zajatců byly v Itálii většinou přijatelné. Výjimku tvořily zajatecké tábory na ostrově Asinara v roce 1916, což však bylo způsobeno specifickou situací umístění velkého množství zajatců srbské armády, kteří za sebou měli zimní evakuaci přes albánské hory do italské internace.

Na snímku asinarský tábor Campo Perdu III (VÚA-VHA).

koncem války. Plán byl odeslán 20. října 1918 dr. Edvardovi Benešovi do Paříže, ten jej schválil počátkem listopadu 1918. Italská vláda povolila začátkem prosince 1918 vznik druhé československé armády a okamžitě bylo zahájeno její budování. Noví českoslovenští vojáci měli být odlišeni od československých legionářů, protože na rozdíl od nich se stali příslušníky československých ozbrojených sil až po vzniku republiky. Mezi uniformami československých legionářů a domobranců proto existovaly některé odlišnosti, z nichž nejnapadnější byla rozdílná pokrývka hlavy. Zatímco legionáři nosili klobouk elitních italských horských jednotek – alpinů, domobranců nosili méně elegantní čepici italské pěchoty. V obou případech byl zdůrazněn sokolský duch československých jednotek – na alpinských kloboucích i pěchotních čepicích byla našita černá silueta sokola místo italského orla.

Později se pro druhou československou armádu vžil název československá domobrana z Itálie. Původně bylo používáno i označení prapory národní obrany z Itálie, prapory československého národního vojska nebo italštinou ovlivněný název československá teritoriální milice (*Milizia Territoriale Cecoslovacca*).¹³ Označení příslušníků druhé československé armády jako domobranců je poněkud zavádějící, protože to většinou byli bývalí příslušníci bojových jednotek s bohatými vojenskými zkušenostmi z bojů na frontě. Bývalá rakouská domobrana (německy *Landsturm*) měla charakter záložních jednotek, tvořených muži, kteří z různých důvodů, například věkových, byli klasifikováni jako nezpůsobilí pro službu na frontě. Obdobný charakter měla i zmíněná italská teritoriální milice, která byla určena například pro střežení zajateckých táborů.

První československý prezident T. G. Masaryk si byl dobře vědom významu budování jednotek čs. domobran v Itálii pro bezpečnost nového státu. Zmínil se o nich i o plucích čs. legií v Itálii a ve Francii již 23. prosince 1918 na Pražském hradě během prvního zasedání ministerské rady, když informoval o své zahraniční činnosti během první světové války: „Italové nám teď dávají 27 000 dobře vyzbrojených vojáků. Francouzi nám mohou dát jen 6–7 000. Naši v Itálii mají nyní celé zařízení, mají své automobily, všechno česky označené, vůbec celý armádní sbor je vypraven velkolepě. Druhých 30 000 mužů nám formují nyní. Kol nového roku máme 30 000 mužů zde. Ti nám jistě dostačí. Když je Němci a Maďari uvidí a když je budou vidět i naši lidé, vykoná jejich přítomnost svůj úkol politický.“¹⁴

Hlavním střediskem budování jednotek čs. domobran se stala nynější severoitalská provincie Varese, ležící v regionu Lombardie. Budoucí českoslovenští vojáci byli nejprve převezeni do velkého zajateckého tábora v blízkosti města Busto Arsizio, kde byli soustředěni v československé části tábora. Zde byli přiděleni do jednotlivých praporů, vykoupáni a převlečeni do nových italských uniforem. Budoucí domobranců byli v Busto Arsizio nejprve podřízeni jako zajatci ostatních národností velitelství tábora, později jim však byl přidělen areál bývalého letiště v Solbiate Olona, a tím se téměř úplně osamostatni-

¹³⁾ SOLPERA, J., Čs. druhá I..., s. 18–19.

¹⁴⁾ MASARYK, Tomáš G., *Cesta demokracie, svazek první*, Praha 1933, s. 42.

li a vedli i oddělenou administrativu.¹⁵ Po složení slibu věrnosti Československu, který byl ekvivalentem vojenské přísahy, se z nich stali řádní vojáci ozbrojených sil nedávno vzniklé republiky. Velitelství čs. domobrany v Itálii sídlilo v městě Gallarate, posádky jednotlivých československých praporů sídlily rovněž v dalších malých městech a obcích provincie Varese jako například v Solbiate Olona, Cairate, Ispra, Angera, Sesto Calende, Somma Lombardo, Cassano Magnano a na mnoha dalších místech. Posádky v lokalitách Viggiù, Saltrio a Clivio sídlily v blízkosti hranice se Švýcarskem. Některé z malých obcí, kde sídlily v roce 1919 československé posádky, se od té doby sloučily s jinými obcemi nebo městečky.

Českoslovenští důstojníci působící v rámci velitelství čs. domobrany a čs. vojenské mise se sídlem v Římě aktivně cestovali po italském území a v zajateckých táborech vyhledávali bývalé rakousko-uherské vojáky, kteří se stali československými občany, aby je informovali o možnosti služby v domobraneckých praporech.

Dalším významným střediskem formování domobraneckých praporů se stal rozsáhlý zajatecký tábor u města Avezzano ve středoitalském regionu Abruzzo, který vznikl již v roce 1916. Tábor měl celkovou ubytovací kapacitu pro pobyt 15 000 zajatců různých národností. Tábor v Avezzanu se stal v průběhu roku 1918, spolu s blízkými rozsáhlými zajateckými tábory u města Sulmona – Fonte d'Amore¹⁶ (určen pro mužstvo a poddůstojníky) a v opatství Badia di Sulmona (určen pro důstojníky a důstojnické aspiranty), významným místem formování jednotek čs. legie v Itálii. Následně zde v prosinci 1918 a během první poloviny roku 1919 vzniklo sedm domobraneckých praporů.¹⁷

¹⁵⁾ BEDNAŘÍK, František, *V Boji! – Obrázková kronika československého revolučního hnutí v Itálii 1915–1918*, Praha 1927, s. 907.

¹⁶⁾ Fonte d'Amore česky znamená „Pramen lásky“.

¹⁷⁾ Jedním z italských styčných důstojníků, kteří působili u jednotek čs. domobrany v Avezzanu, byl i záložní kapitán pěchoty dr. Giuseppe Pochettino, gymnaziální profesor, narozen roku 1880, v letech 1932–1943 ředitel klasického gymnázia „Manzoni“ v Miláně. V roce 1936 se pokoušel navázat prostřednictvím čs. konzulátu v Miláně kontakt se svým bývalým přítelem z té doby, čs. důstojníkem, jehož jméno však bohužel zapomněl. Dr. Pochettino jako ředitel gymnázia aktivně uváděl do života fašistické zákony vztahující se k oblasti školství, ve školním roce 1938–1939 tak například vyloučil v souladu s fašistickou legislativou pro jejich rasový původ z řad studentů gymnázia 65 židovských studentek a studentů. Za svou činnost byl fašistickými úřady

Zajatecký tábor Fonte d'Amore (VÚA-VHA).

V Avezzan se z bývalých zajatců formovaly rovněž jednotky rumunských dobrovolníků. V červnu 1918 zde vznikla rumunská legie v Itálii o celkové síle 830 mužů a 13 důstojníků, která zasáhla po boku italských jednotek do závěrečných bojů války. Nové rumunské jednotky se v Avezzanu formovaly i během roku 1919. Českoslovenští domobrancí udržovali s rumunskými vojáky přátelské kontakty například v rámci společenských akcí. V neděli 22. června 1919 si na veřejné slavnosti dokonce vzájemně vyměnili své bojové zástavy s Rumuny příslušníci 54. domobraneckého praporu.¹⁸ Přátelské kontakty mezi československými a rumunskými vojáky v Avezzanu probíhaly v době, kdy byla rumunská armáda pro československé ozbrojené síly klíčovým spojencem v bojích o Slovensko proti maďarské Rudé armádě. Tyto kontakty rovněž předznamenaly pozdější oficiální spojenectví

několikrát oceněn a vyznamenán. *Zpravodaj Svazu československé domobrany z Itálie*, č. 6/1936, s. 52; RAUZINO Teresa Maria, *La memoria dimenticata* [online], dostupné z: <www.mondimedievali.net>.

¹⁸⁾ SOLPERA, Jan, *Československá druhá armáda II*, České Budějovice 2014, s. 303.

Československa, Rumunska a Jugoslávie v rámci Malé dohody, existující v letech 1921–1939.

Jaroslav Makuš, jeden z avezzanských domobranců, vyličil ve svých vzpomínkách setkání s rumunskými důstojníky během vánočních svátků roku 1918: „V tom ruch, šum, povstáváme, vítajíce do našeho středu přišedší bratry Rumuny – důstojníky bratrské legie rumunské. Přicházejí hladcí, trochu rozpačití, většinou mladí ještě hoši, ale za chvíli zdomácní mezi námi a nadšeně tleskají našim národním písním. Po chvílce jeden z nich povstává, ruch se tiší a již jeden z nich, poručík Varescul, italským jazykem mluví o rozbití nenáviděné Austrie, o bratrském národě Čechoslováků, o společných zájmech, o společném nepříteli, Maďaru. Z našich někteří děkují. Mnoho řečí se mluví – mnoho vína pije!“¹⁹

Pobyt rakousko-uherských zajatců a následně i československých dobrovolníků v avezzanském táboře probíhal ve značně specifických podmínkách. Dne 13. ledna 1915, ještě před vstupem Itálie do první světové války, byly město Avezzano a přilehlá oblast Marsica zasaženy rozsáhlým zemětřesením, jedním z vůbec nejsilnějších v moderní italské historii. V samotném městě Avezzano zahynulo 10 000 osob (dle sčítání obyvatel z roku 1911 zde žilo 15 233 obyvatel), v celé oblasti Marsica bylo napočítáno celkem 30 519 obětí na životech. Po vstupu Itálie do války museli místní přeživší muži ve vojenském věku narukovat, v bojích první světové války padlo celkem 2 000 vojáků z Marsica. Zajatci z Avezzana se v široké míře zapojili do rozsáhlé rekonstrukce města, odstraňovali trosky po zemětřesení, budovali veřejné budovy, vodovodní sítě a silniční komunikace, pracovali v zemědělství a na zalesňování okolních svahů. Vzhledem k rozsahu poškození města zde měli českoslovenští domobrancí mnohem horší ubytovací podmínky a přísnější režim než jejich spolubojovníci umístění v provincii Varese nebo ve městě Foligno. Až do návratu do vlasti se zde nemohli volně pohybovat a pravidla pro jejich pobyt v táboře byla blízká zajateckému režimu.²⁰

¹⁹⁾ MAKUŠ, Jaroslav, Před jedenácti roky, *Zpravodaj bývalé československé italské domobrany*, č. 4/1929, s. 57.

²⁰⁾ SOLPERA, J., Čs. druhá I..., s. 29.

Rudolf Procházka,²¹ důstojník čs. legie v Itálii přidělený k čs. domobraně, vylíčil životní podmínky v Avezzanu koncem roku 1918 následně: „Kdybych měl někomu vysvětlit, co je to zemětřesení, vzal bych ho a dovedl ho do Avezzana. Tady se podívej! Takové město, přes osm tisíc obyvatelů, a nyní tu leží v nejžalostnějších rozvalinách už na čtvrtý rok. Nádražíčko je celé, snad bylo vystavěno až po tom zemětřesení, i vojenské baráky jsou v pořádku, vždyť je postavili teprve za války pro zajatce, ale město? Kde je? Není ho. Zmizelo. Zůstaly jen trosky. Jediný dům není celý, jediný nemá nad sebou střechu. Ani jedna zeď nevydržela.“²²

Dva prapory čs. domobran vznikly ve středoitalském regionu Umbrie ve městě Foligno, kde v jarních měsících roku 1918 probíhal výcvik československých legionářů a následně zde vzniklo depositum (týlové) středisko čs. legie v Itálii. Čs. domobrancí tak převzali po legionářích ubytovací prostory, doplňovací velitelství, skladiště výstroje a výzbroje a některé další instituce, například cenzurní úřad.²³ Významnou událostí pro čs. domobranci ve Folignu se stalo setkání s nemocnými a invalidními příslušníky čs. legie v Rusku ve dnech 15. a 16. března 1919, kteří se vraceli domů sanitním vlakem.²⁴

Praporčík Jaroslav Výborný²⁵ srovnal životní podmínky čs. domobranců v táborech a posádkách ve Varese, v Avezzanu a ve Foligno následně: „Nejlepší podmínky existenční měly dojista prapory v okolí Gallarate. Byly ubytovány po dvou nebo i více v okolních vesničkách, které klimaticky dojista velmi vyhovovaly, a bratři v těchto praporech organisovaní byli úplně volní. Stejně tomu bylo ve Foligno. Nejhorší podmínky životní mělo mužstvo praporů avezzanských. Tito i v době zařazení do praporů domobraneckých byli chováni stále jako zajatci, nesměli ven, pouze několik mužů roty pod vedením dozorčího důstojníka smělo na hodinu nebo dvě opustit tábor, aby nakoupilo potřebné věci pro ostatní. Tato okolnost byla dojista velmi krutá pro naše hochy a vím dobře, jak trpce nesli hlídání italskou stráží. Chápali jsme

²¹⁾ Více informací, viz medailonek na s. 392–393.

²²⁾ PROCHÁZKA, Rudolf, *V italském zajetí*, Praha 1938, s. 217.

²³⁾ SOLPERA, J., Čs. druhá I..., s. 29.

²⁴⁾ Foligno ve znamení československé republiky, *Zpravodaj bývalé československé domobran z Itálie*, č. 1/1929, s. 12.

²⁵⁾ Ve své knize uvádí, že jeho jednotka prošla branou avezzanského tábora 27. prosince 1918 ve večerních hodinách. VÝBORNÝ, J., c. d., s. 25.

Nástup čs. vojáků na dvoře kasáren ve Foglinu v květnu 1918 (VÚA-VHA).

sice všichni, že v městečku tak malém, jako bylo Avezzano, které mělo samo dost starostí aprovidačních, bylo by jistě došlo ke kalamitě, kdyby 6 000 našich vojáků bylo najednou vypuštěno. Věděli jsme dobře, že by to mělo za následek v pravém smyslu vyjedení městečka a uznávali jsme tudíž, že je to nutné a potřebné. Naproti tomu tíže jsme ovšem nesli, že bratři gallaratští a folignští byli úplně volni. Nevím, zdali také tento důvod rozhodl, abychom byli dříve transportováni domů, ale domnívali jsme se, že to bylo tak oprávněné a zasloužené.“²⁶

Příslušníci 33. praporu čs. domobrany z Avezzana publikovali v roce 1933 báseň *Avezzanská serpentina*, kterou složili během výcviku na počest svého tehdejšího velitele, kterým byl rotmistr (kapitán) Antonín Tomek.

AVEZZANSKÁ SERPENTINA

*(autor neuveden)*²⁷

*Ne, to není jeho vina,
že je tam ta serpentina;
a když nechce chodit po ní,
tak nás směrem na ní honí.*

²⁶⁾ Tamtéž, s. 24.

²⁷⁾ Zpravodaj Svazu příslušníků býv. čsl. domobrany z Itálie, č. 1/1933, s. 4.

*Dříve nutno zřídít řady,
klepeta dát dohromady –
nikde vody, nikde stínu –
„vpřed, tam na tu serpentinu!“*

*A když se to šťastně zmotá,
jedna vypije to rota –
pak hlas jeho zase řinčí:
„Ke mně, bratři důstojníci!“*

*Rady, výtky a pak – inu –
„Znova na tu serpentinu!“
Teď to klaplo, oddech chvilku,
pak šlapeme defilírku.*

*No – tu umíme již vzorně,
každá rota „převýborně“,
ký div, že nám hodně tráví?
Dej Tomkovi Pánbůh zdraví.*

V letech 1918–1919 vzniklo v Itálii celkem 56 československých domobraneckých praporů, kromě nich existovaly ještě další jednotky, například 21 takzvaných terstských rot,²⁸ určených pro zajištění transportů potravin, různého zboží i vojenského materiálu odesílaného do Československa z přístavu Terst, který se nově stal součástí italského území. Celkový počet příslušníků československé domobran v Itálii dosáhl více než 60 000 vojáků.²⁹ Domobranecký prapor měl dle tabul-

²⁸⁾ Ve vojenské dokumentaci bývalého velitele 15. domobraneckého praporu, tehdejšího kapitána Karla Pražáka je terstská rota číslo 3 označována rovněž jako svodná rota číslo 3.

²⁹⁾ Svaz příslušníků bývalé čs. domobran z Itálie uveřejnil v roce 1934, že počet čs. domobranců praporů druhé čs. armády v Itálii v letech 1918 a 1919 činil celkem 60 594 mužů. Dále bylo během listopadu 1918 zařazeno přímo do stavu pluků čs. legie v Itálii dalších 3 510 českých a slovenských zajatců se statusem domobranců. Tyto počty se týkají výhradně československých vojáků a nezahrnují italské důstojníky a další příslušníky italských jednotek různého druhu, přičleněných k čs. domobraně, se kterými celkový počet příslušníků druhé čs. armády přesáhl 70 000 vojáků: „Naše domobranecká armáda vzrostla zatím podle sdělení majora Giovannelliho, velitele

kových stavů z roku 1919 1 000 vojáků z řad mužstva a poddůstojníků, rozdělených do čtyř rot po čtyřech četách. Prapor dále měl 24–25 důstojníků včetně lékaře, jeho velitelem byl obvykle důstojník v hodnosti kapitána (v tehdejší československé vojenské terminologii rotmistra), rotám veleli poručíci, četám podporučíci.³⁰ Čs. domobranecké prapory v Itálii nebyly na rozdíl od čs. legie v Itálii organizovány do vyšších jednotek (pluky, brigády a divize), protože pro budoucí nasazení v Československu byly vhodnější samostatné prapory, které byly začleněny do vyšších celků teprve na domácí půdě. Jak uvádí kronika čs. legie v Itálii z roku 1927: „Postavení praporů místo pluků mělo dvě velké přednosti – jednak nevyžadovalo přidělení vyšších italských důstojníků pro velitelství pluků, brigád a divizí a stačili důstojníci českoslovenští jako velitelé praporů a pak také dispoice se samostatnými prapory nedělala tolik obtíží a byla rychlejší.“³¹ Domobranecké jednotky měly charakter pěchoty, později doplněné o kulometné roty, ačkoliv v jejich řadách sloužilo i velké množství vojáků jiných specializací – především od dělostřelectva, jezdeckta a vozatajstva, železničního vojska, zákopnictva, telefonní a telegrafní služby.³² Někteří z těchto vojáků byli po příjezdu do republiky odesláni k jiným jednotkám v souladu se svou specializací,³³ střelci z kulometů byli využiti v rámci nově vzniklých kulometných rot.

39. leg. pluku, na 71 084 vojáků, 3 573 důstojníků, 60 praporů a 27 setnin řadového vojska, mezi nimiž bylo i několik rot Němců – našich příslušníků.“ Oslava 15. výročí utvoření čs. domobrany v Itálii, *Zpravodaj bývalé československé domobrany z Itálie*, č. 10/1933, s. 118; *15 let utvoření praporů čsl. domobrany v Itálii*, Olomouc 1933, s. 9.

³⁰⁾ SOLPERA, J., Čs. druhá I..., s. 29.

³¹⁾ BEDNAŘÍK, F., c. d., s. 907.

³²⁾ Domobranců s předchozí praxí u telegrafní služby se týkal *Věstník čs. Ministerstva národní obrany* ze dne 24. června 1919, článek 803 „Zařazení příslušníků telegrafního pluku. Rozšíření výnosu na domobranecké prapory z Itálie.“ Dle ustanovení věstníku mělo být mužstvo domobraneckých praporů (ročníky 1897 a 1898), které svého času sloužilo u bývalého rakousko-uherského telegrafního pluku, co nejrychleji odesláno k náhradnímu tělesu do Mladé Boleslavi.

³³⁾ Například tehdejší příslušník čs. domobrany plukovník Alois Wach se v květnu 1919 stal velitelem dělostřelectva v rámci vrchního velitelství čs. vojsk operujících na Těšínsku, kapitán Josef Fafek, velitel 42. domobraneckého praporu, původně důstojník jezdeckta, se po návratu stal dočasně velitelem střeleckého pluku 5 se sídlem ve Znojmě, poté velel útočné eskadroně tohoto pluku, poručík František Mašek, důstojník 3. domobraneckého praporu, byl v květnu 1919 převelen k pluku horského dělostřelectva 203, se kterým se zapojil do bojů na Slovensku a poručík Jaroslav

Vznik čs. domobrany v Itálii je velmi cenným svědectvím různých aspektů procesu vytváření jednotných československých ozbrojených sil v prvních dvou letech existence republiky. Československá armáda měla být na jedné straně prodchnuta novým republikánským duchem navazujícím na ideje, na jejichž základě vznikly československé legie, na druhé straně však nezbytně musela udržovat i značnou míru kontinuity se zaniklou armádou Rakousko-Uherska. Revoluční legionářský model dobrovolnických jednotek tvořených vojáky české a slovenské národnosti nebylo možné v plné míře aplikovat na ozbrojené síly Československa, které byly založeny na všeobecné branné povinnosti a občanském principu, platícím bez rozdílu pro všechny československé občany povinné vojenskou službou, bez ohledu na jejich národnost. Zatímco československá legie v Itálii byla složena z 97 % z vojáků české národnosti³⁴ a zbývající 3 % tvořili legionáři ze Slovenska, čs. domobrana v Itálii vznikala již jako vícenárodnostní armáda, ve které byli kromě Čechů a Slováků³⁵ zastoupeni i vojáci jiných národností – především Němci,³⁶ v některých případech se do řad čs. domobrany hlásili i polskojazyční domobrancí z Těšínska³⁷ a vojáci ze Slovenska, považovaní za Maďary.³⁸ Mezi domobrancí pravděpodobně nebyli významněji

Pudr, důstojník 31. domobraneckého praporu, byl v dubnu 1919 převelen ke stavebnímu vojsku a až do února 1921 sloužil jako stavbyvedoucí na stavbě vojenského letiště Praha-Kbely.

³⁴⁾ PICHlíK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, Praha 1996, s. 149; ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi bojovali hrdině za Rakousko-Uhersko, ale první republika to tutlala* [online], dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/cesi-bojovali-hrdinne-za-rakousko-uhersko-ale-prvni-republika-to-tutlala.A081026_232405_kavarna_sim>.

³⁵⁾ 50. domobranecký prapor byl tvořen převážně vojáky slovenské národnosti.

³⁶⁾ Kromě českých Němců sloužili v řadách čs. domobrany i někteří bilingvní vojáci (včetně mužů s důstojnickými hodnostmi), pocházející ze smíšených česko-německých manželství, kteří byli v té době považováni za Čechy, ale v pozdější době se z různých důvodů formálně hlásili k německé národnosti.

³⁷⁾ Například v 54. domobraneckém praporu, složeném převážně ze „starých zajatců“, sloužili tři domobrancí polské národnosti ze Slezska. SOLPERA, J., *Čs. druhá II...*, s. 302.

³⁸⁾ Na seznamu vojáků pohřbených na čs. vojenském hřbitově v Solbiate Olona jsou zastoupeni i muži s maďarskými jmény. Je však možné, že se jednalo o národnostně nevymezené muže ze smíšených maďarsko-slovenských oblastí, slovenské vojáky s pomadžarštěnými jmény, formálně registrované jako Maďari nebo o československé občany maďarské národnosti, kteří zemřeli jako zajatci, nikoliv jako domobrancí.

zastoupení vojáci z Podkarpatské Rusi,³⁹ domobrancí rusínské národnosti pocházeli spíše z východního Slovenska.

V memoárech bývalých domobranců je často zdůrazňováno „odrakouštění“ československých vojáků, jejich vysoká míra kázně a dobré soužití s místním italským obyvatelstvem. Poddůstojník Vladimír Sýkora si koncem ledna 1919 zapsal do svého válečného deníku: „Důstojníkům tykáme – rakušáctví zmizelo! Ti, kteří myšlenku bratrství špatně chápou a dopouštějí se přestupků, jsou vyřazováni a posíláni zpět do zajateckých táborů. (...) Mám dnes naposled rakouský oblek na sobě! Zítra jej odevzdám, vyměním za jiný, za hvězdičky na límci dostanu tři proužky na rukáv,⁴⁰ za nenáviděnou barvu černožlutou obdržím červenobílou.⁴¹ Mám se státi jiným, docela jiným člověkem. Mám rád můj kožíšek, dělal mně dobré služby, ale vysvleču jej, odevzdám, nechci nic rakouského – mám se v podstatě státi novým, jiným! [Poznámka: Krátké kožichy, které byly součástí rakousko-uherské uniformy, byly v zimních měsících mezi domobrancí velmi oblíbené pro svou praktičnost. Podplukovník Gibiš však jejich nošení domobrancům zakázal, protože Italům příliš připomínaly rakousko-uherské vojáky.]⁴² Chci býti dobrým člověkem. Snad to stačí. Nenávidím pomstu, byť je třeba zasloužená! Kdo se rád mstí, chce býti katem – nedbá práva! Chci býti dobrým Čechem, ale i dobrým člověkem – hájit právo své, ale neupírat práva jiných! Na základě těchto zásad stávám se českým vojínem, občanem, svobodným republikánem! Nikdy se nepostavím do řady těch, jež budou chtít omezovati nebo brát svobodu národům, s kterými jsme nuceni v republice žít – tu svobodu, po které jsme tak toužili, tu ať mají všichni, i naši bývalí

Jistý omezený počet čistě maďarskojazyčných domobranců sice nemůžeme zcela vyloučit, ale v pozdějších vzpomínkách vojáků domobrany o nich nebyla autorem nalezena žádná zmínka. CIARAFFA, Enzo, *I Cecoslovacchi sull'Olona*, Gallarate 2016, s. 103–119.

³⁹⁾ Definitivní rozhodnutí o připojení Podkarpatské Rusi (Zakarpatské Ukrajiny) k Československu bylo přijato teprve v roce 1919. Na seznamu vojáků, pohřbených na čs. vojenském hřbitově v Solbiate Olona jsou zastoupeni i čtyři muži z Podkarpatské Rusi. U jejich jmen však není uvedeno zařazení do některého z domobraneckých praporů. CIARAFFA, E., *Čechoslováci na řece Olona...*, s. 48–51.

⁴⁰⁾ Hodnostní označení četaře.

⁴¹⁾ Červenobílá výložka na límci blůz čs. domobranců.

⁴²⁾ SOLPERA, J., *Čs. druhá I...*, s. 218.

kati – nedáme-li jim ji, pak nejsme lepší, než byli oni! Co bylo, budiž zapomenuto, neboť stali-li by se z obětních beránek tyrané a mstitelé, jak dlouho udržel by si náš národ právě nabyté sympatie a úctyplnou pozornost celého světa? A což kdyby v tomto případě bylo nutno sáhnout po meči, bojovali bychom s tímže zápalem a s čistým svědomím jako legionáři v dohodové armádě?! Ne! Proto svobodu, právo, volnost všem v naší republice! Ukážeme, že jsme lepší než naši utiskovatelé!“⁴³

Praporčík Výborný vylíčil odchod ze zajateckého tábora v Sulmoně do domobranecké posádky v Avezzanu jako počátek přerodu bývalého rakouského vojáka v nového československého: „Dubová vrata se otevřela, aby nás naposledy propustila z klášterních zdí, a leckteré plíce si ulehčily hlasitým vzdechem. Věděli jsme, že tím okamžikem stáváme se jinými lidmi, že přestane nedobrovolné lenošení a nastává práce, soustavná a hluboká práce: výchova vojáků, vlastně převýchova vojáků bývalé rakouské armády na vojáky československé. A to byla práce sice slibná a radostná, ale také těžká a únavná. Přes to jsme se na ni těšili, poněvadž to byla první práce, kterou jsme v daných poměrech mohli pro republiku vykonat. Avezzano, městečko ležící asi na stejné rovnoběžce s Římem, stalo se nám všem, kteří jsme v jeho barákovém táboře prožili celou přeměnu rakouského vojáka ve vojáka československého, městem památným a budeme ve svém životě dojista často na ně vzpomínati. Tam jsme začali žít novým životem, tam jsme s radostí a ochotou prošli prvními dny výcviku a nadšeného snažení, které vznikalo z vášnivé touhy ukázat se hodnými samostatnosti a vrátiti se domů tak, aby republika na nás mohla být hrda.“⁴⁴

Poručík Procházka napsal o odrakouštění a o vysoké úrovni kázně domobranců, které si všiml při zahájení svého působení na velitelství čs. domobran: „Vlevo od silnice cvičí naši lidé. Jsou oblečeni jako legionáři, ale místo alpského klobouku mají italské čepice.“⁴⁵ Jsou rozděleni po rotách, po četách a cvičí obraty, pochody a mají se čile k světu. To už není utahaná nechota rakouských vojáků, ale hbitá čipernost dobrovolníků. Ani jeden z nich se sem nedostal proti své vůli,

⁴³⁾ *Deník Vladimíra Sýkory 1914–1921* [online], záznamy z let 1919–1921 dostupné: <<http://www.starybenec.cz/vzpominky/denik-vladimira-sykory-1914-1921/denik-vladimira-sykory-1919/>>.

⁴⁴⁾ VÝBORNÝ, J., c. d., s. 21–22.

⁴⁵⁾ Myšlena vojenská čepice italské pěchoty.

*Rodák z Tišnova Karel Mika jako příslušník
34. prapěru domobrany v Avezzanu (VÚA-VHA).*

všichni se hlásili dobrovolně. Podle toho také vypadá jejich práce.“⁴⁶ Jako příklad všeobecně dobrého soužití československých domobranců s místním italským obyvatelstvem lze uvést písemné poděkování příslušníkům 4. domobraneckého praporu v denním rozkaze generála Agenorea Viganoniho: „Zároveň s vlastní pochvalou, kterou uděluji všem vojákům 4. praporu v Cedrate, uveřejňuji díky a pochvalu, kterou mi zaslal po večírku tamější farář: ‚Jménem obyvatelstva našeho předměstí vyjadřuji Vám, pane generále, důstojníkům i mužstvu nejvřelejší poděkování a chválu za dokonalé a vzorné chování, které svědčí o dobrém vychování, jež dávají vždy a všude najevo. Přeji tomuto geniálně sestavenému vojsku, aby bylo chloubou a bezpečnou oporou i záštitou slavné budoucnosti svobodných zemí československých.‘ To bylo mužstvo a poddůstojníci, ale i důstojníci, ať mladí nebo staří, dovedli se vmluvit v přízeň domácích. I to rychle dokázali, že se přizpůsobili zdejšímu poměrům, a ty se v leccems liší od našich.“⁴⁷

Chování československých domobranců v severní Itálii bylo po jejich příchodu do nových posádek od prvního momentu pod přísným dohledem místních strážců morálky. Zajímavým příkladem této skutečnosti jsou dochované zprávy z farní kroniky obce Taino. Zde sídlila od 22. ledna 1919 část příslušníků 14. domobraneckého praporu – velitelství, 1. rota a dvě čety 2. roty. Další dvě čety 2. roty sídlily v obci Cheglio, která se později stala součástí Taina. V Cheglio byli domobrancí ubytováni na zemědělské usedlosti, která nesla jméno svatého Damiána (*Cascina di San Damiano*), v prostorách přiléhající odsvěcené románské kaple svatých Kosmy a Damiána a zrušené modlitebny (oratoria), která byla dříve zasvěcena svatému Janu Křtiteli. Příslušníci 3. a 4. roty 14. praporu byli dislokováni v blízkém městě Angera. Don Martino Vignati,⁴⁸ katolický kněz z obce Taino, zaznamenal do své farní kroniky 23. ledna 1919 příchod československých vojáků s poznámkou, že jejich přítomnost v obci může znamenat jis-

⁴⁶⁾ PROCHÁZKA, R., c. d., s. 230.

⁴⁷⁾ Tamtéž, s. 236.

⁴⁸⁾ Don Martino Vignati (1873–1945) byl diecézním knězem farnosti Taino v letech 1907–1945. Je dodnes připomínán jako významná postava veřejného života této obce v první polovině 20. století. Jím vedená farní kronika (*Liber Chronicus*) obsahuje i mnohé výstřižky se zmínkami o obci Taino v dobových katolických regionálních týdenících *Il Sempione* a *Il Resegone*.

té riziko pro morálku místních obyvatel. Počátkem června 1919 otiskl regionální katolický týdeník *Il Resegone* krátkou informaci, ve které je vyjádřeno znepokojení nad tím, že českoslovenští vojáci pořádají v odsvěcených církevních stavbách v obci Cheglio pro veřejnost koncerty vojenské hudby a taneční zábavy a že jsou na veřejnosti viděni, jak se v době osobního volna procházejí ve společnosti místních dam.⁴⁹ Zprávy z farní kroniky obce Taino jsou poněkud překvapující, protože velitelem 14. domobraneckého praporu byl kapitán Josef Plaček, v civilu gymnaziální profesor, který byl známý zvýšeným důrazem na dobré vystupování a kážeň svých vojáků a netoleroval jim žádné porušování dobrých mravů.⁵⁰ Autor citovaných zpráv z týdeníku *Il Resegone* nevzal mimo jiné do úvahy skutečnost, že kulturní akce československých vojáků pořádané pro místní veřejnost byly často organizovány přímo velitelstvím čs. domobrany a že jejich finanční výtěžek byl převážně určen na pomoc italským rodinám, jejichž otcové padli ve válce.

Na tehdejší nejasné italské představy o československých vojácích, vyvolávající i výše uvedené obavy z jejich možného negativního vlivu na místní morálku, vzpomínal po letech s humorem domobranecký kněz a důstojník Václav Michálek: „Československá státní naše příslušnost byla domorodcům v okolí Busta Arsizia, Legnana, Gallarate, Coma, Varese atd. pojmem docela nejasným, ba docela temným, černým. Pamatuji se, a často se smíchem vzpomínám, jak obyvatelé jistého městečka u Varese čekali prapor čsl. domobrany, pro který již tam bylo zařízení ubytování, ‚Cecoslovacchi Cecoslovacchia‘ – ozývalo se všude, když se prapor blížil, vše se hrnulo do ulic, zvláště ženská mládež – ale bylo jim dožítí se velkého zklamání: ‚Sono bianchi come noi!‘ (Jsou bílí jako my!) skoro útrpně a hodně zklamaně vyřkla mnohá tmavo-ohnivá signorina.“⁵¹ Obdobnou zkušenost o italské neznalosti českých reálií získal počátkem listopadu 1918 v rozhovoru s italským důstojníkem i básník a domobranecký důstojník Bartoš Vlček: „A když

⁴⁹⁾ Farní kronika obce Taino – zápis ze dne 23. ledna 1919; výstřižek z *Il Resegone* č. 1946 z 6. a 7. července 1919. Rešerši provedl v listopadu 2021 italský badatel Giovanni Rosalia.

⁵⁰⁾ SOLPERA, J., Čs. druhá II..., s. 101–102.

⁵¹⁾ MICHÁLEK, Václav, Vzpomínky, *Zpravodaj Svazu příslušníků bývalé čs. domobrany z Itálie*, č. 6/1931, s. 61.

jsem se důstojníka zeptal, ví-li, kde je Cecoslovacchia, řekl: Vicino a Trieste, blízko Terstu. Možná že myslil, že nejsme větší než San Marino nebo Monaco.“⁵²

Kronika čs. legie v Itálii potvrzuje dobré soužití domobranců s italskými občany v místech jejich posádek: „Italské obyvatelstvo přijalo československé vojáky s radostí ve svých obcích. Stávalo se často, že přicházely deputace a žádaly, aby velitelství přidělilo do jejich města československé vojáky a dávaly zdarma nebo za nepatrný poplatek k dispozici byty pro důstojníky i vojáky. K tomuto přátelskému chování italských občanů vůči našim vojákům přispěla jednak dobrá pověst našeho vojska revolučního a stejně ukázněné vystupování domobranců, které se při každé příležitosti projevovalo a stupňovalo nadšení italských přátel. O tom svědčí několik manifestací československo-italské vzájemnosti a zvláště dary 7 bojových praporů a 13 vlajek jednotlivci, spolky a celými městy našim domobrancům.“⁵³

Do služby u praporů čs. domobrany v Itálii se v řadě případů hlásili i vojáci, kteří neměli nárok na československé občanství. Motivem tohoto jednání byly především zlepšení životních podmínek domobranců ve srovnání se životem v zajateckých táborech. Pokud byly zjištěny případy vstupu cizích státních příslušníků do československých jednotek, byli příslušní vojáci vraceni do zajateckých táborů. Pro určení příslušnosti k Československé republice byla rozhodující především domovská příslušnost budoucích domobranců.⁵⁴ Toto pravidlo však neplatilo v případě českých vojáků a důstojníků, kteří měli domovskou příslušnost ve Vídni a v jiných rakouských městech, a měli tak nárok na občanství Rakouské republiky. Například příslušníkem 21. terstské roty čs. domobrany byl poručík Gustav Moucha, narozený 31. května 1898 ve Vídni, kde měl i domovskou příslušnost. Působil v rámci transportní komise, později byl v této funkci zařazen i do stavu Generálního konzulátu ČSR v Terstu.⁵⁵ V 24. praporu domobrany sloužili vídeňští Češi a dokonce i jeden slovenský voják z jugoslávského Ba-

⁵²⁾ VLČEK, Bartoš, *Touha po životě*, Ostrava 1979, s. 146.

⁵³⁾ BEDNAŘÍK, F., c. d., s. 911.

⁵⁴⁾ SOLPERA, J., *Čs. druhá I...*, s.81.

⁵⁵⁾ Archiv MZV, I. sekce 1918–1939, Prezidium: Konzuláty, karton č. 142, osobní spis por. G. Mouchy.

nátu.⁵⁶ Příslušníky 33. praporu domobrany byli vídeňští Češi Vladyka a Renner, kteří v řadách své jednotky sloužili i na Chebsku.⁵⁷ V řadách 35. praporu sloužil i během působení na severním Slovensku desátník Vágner ze Štýrského Hradce, který nebyl československým občanem.⁵⁸ Bohužel nemáme k dispozici informace, zda někteří domobrancí z řad rakouských Čechů později požádali o československé občanství, nebo zda se po demobilizaci všichni vrátili do Rakouska.

DOMOBRANCI ZAŘAZENÍ DO JEDNOTEK ČS. LEGIE V ITÁLII

Kromě domobranců, kteří byli příslušníky čs. domobraneckých praporů v Itálii, byl v listopadu 1918 zařazen jistý počet československých vojáků se statusem domobrance přímo do legionářských jednotek. Jednalo se o české a slovenské vojáky (většinou příslušníci dělostřelectva a další techničtí odborníci) zajaté italskou armádou v závěrečné fázi první světové války. Jejich zařazení přímo do československých legionářských pluků, určených k rychlému transportu do republiky, souviselo s reorganizací čs. legie v Itálii na armádní sbor, jehož součástí měly být například i jednotky dělostřelectva a jezdeckta. Na rozdíl od příslušníků praporů čs. domobrany v Itálii se domobrancí, zařazení přímo do jednotek čs. legií, svou uniformou neodlišovali od legionářů, měli právo nosit i prestižní klobouk italských alpinů. Obdobným způsobem byly těsně po skončení bojových operací první světové války doplněny i početní stavy čs. legie ve Francii o bývalé české a slovenské zajatce, kteří již neměli status legionářů (celkem 1 500 mužů).⁵⁹

Kronika čs. legie v Itálii popisuje reorganizaci legionářského armádního sboru a zařazení domobranců se speciální kvalifikací do legie následně: „Posléze přicházíme k dvěma zbraním, jichž dosud československé vojsko v Itálii postrádalo – jízdě a dělostřelectvu. O utvoření dělostřelectva se jednalo již v září, ale tehdy k tomu nedošlo. Po příměří se tato otázka rozřešila tak, že 12. listopadu ze všech útvarů vybrání

⁵⁶⁾ HOLUB, Otakar, 24. prapor, *Zpravodaj Svazu příslušníků bývalé československé domobrany z Itálie*, č. 10/1932, s. 90.

⁵⁷⁾ VANÍČEK, Josef, Avezzano – Cheb – Aš, *Zpravodaj Svazu československé domobrany z Itálie*, č. 5/1937, s. 46.

⁵⁸⁾ NEUMANN, J., Črta ze vzpomínek na bývalé československé domobranecké prapory z Itálie, *Zpravodaj Svazu československé domobrany z Itálie*, č. 10/1936, s. 88.

⁵⁹⁾ SOLPERA, J., Čs. druhá I..., s.148.

vojáci, kteří u dělostřelectva neb jízdy kdysi sloužili, a tak dán dělostřelectvu a jízdě aspoň základ. (...) Doplnění všech oddílů bylo nutné, protože přibýlo mnoho nových útvarů a po převratu se přihlášky do vojska nepřijímaly. Proto byly některé nepotřebné oddíly (divizní kulomety, plamenomety, minomety) rozpuštěny a jejich příslušníci přiděleni k plukům. Ani to však nestačilo, a proto si armádní sbor vyžádal doplňky z Avezzana a ze zajateckých táborů ve válečném území. Tito noví vojáci, většinou zajatci z poslední ofenzivy, přišli k plukům začátkem prosince s čepicemi a beze zbraně. Protože nebylo možno je takto rozlišovati od legionářů, byly jim dány zbraně i klobouky, čímž se tito domobranci aspoň navenek stali legionáři. Zvláště nutné bylo přidělení domobranců k speciálním oddílům, protože teprve v poslední veliké ofenzivě se mohli vojáci těchto oddílů do zajetí dostat.⁶⁰ Tuto informaci potvrzuje i bývalý rakousko-uherský nadporučík Ladislav Červenka, který byl na přelomu listopadu a prosince internován v pevnosti Forte San Felice ve Veroně. Později napsal, že zde byl „svědkem výběru technických oddílů a artileristů pro naši italskou legii“.⁶¹

Svaz čs. domobran y z Itálie uvedl v roce 1937, že celkový počet československých domobranců zařazených v Itálii přímo do legionářských pluků k vytvoření dělostřeleckých a technických jednotek činil 3 510 mužů.⁶² Publikace *Vojenský kalendář na rok 1939* uvádí: „V první polovici měsíce listopadu 1918 bylo vřazeno 3 510 domobranců do armádního sboru italské legie, kde byly z nich vytvořeny pluky dělostřelectva, zákopníků, automobilní a technické oddíly, které naše italská legie dosud neměla.“⁶³ Tito domobranci odjeli s italskými legiemi v mě-

⁶⁰⁾ BEDNAŘÍK, F., c. d., s. 888.

⁶¹⁾ Ladislav Červenka byl krátce poté ze zajetí propuštěn a stal se prvním předsedou kontrolní komise pro výpočet československého dluhu u italské vlády. ČERVENKA, Ladislav, Vzpomínky na kontrolní komisi čsl. dluhu v Itálii, *Zpravodaj československé domobran y z Itálie*, č. 1/1934, s. 2.

⁶²⁾ Legionáři a domobranci, *Zpravodaj Svazu československé domobran y z Itálie*, č. 9/1937, s. 89; KAREL, Jaroslav, Československá domobrana z Itálie, *Hlas revoluce*, č. 7/1945, s. 3.

⁶³⁾ Na seznamech nových členů Svazu čs. domobran y z Itálie, kteří vstoupili do jeho řad v letech 1930–1932, je uvedeno i několik jmen domobranců, zařazených koncem roku 1918 do různých jednotek čs. legie v Itálii. Mezi nimi můžeme najít příklady značné různorodosti vojenských odborností domobraneckých posil legie: Čeněk Čermák (* 1899, Výšovice, okres Prostějov) sloužil v hodnosti vojína u 6. pluku

*Dělo italských legionářů během bojů o Komárno v červnu 1919.
U dělostřelectva, jezdeckta a dalších technických jednotek bylo
zařazeno mnoho domobranců (VÚA-VHA).*

síci prosinci 1918 na Slovensko, které bylo v tu dobu již obsazováno.⁶⁴
Někteří domobrancí sloužili v čs. legii i u týlových služeb.

ČESKOSLOVENŠTÍ OBČANÉ NĚMECKÉ NÁRODNOSTI V ŘADÁCH DOMOBRAŇSKÝCH PRAPORŮ

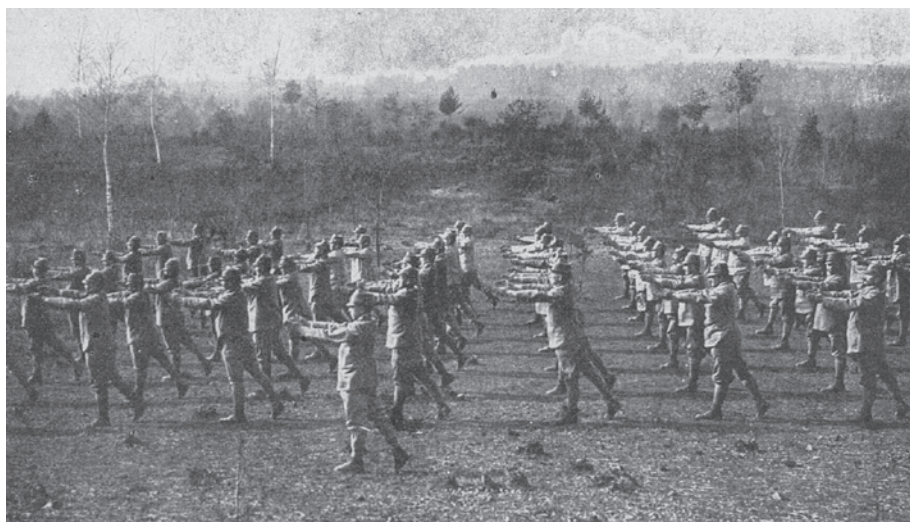
Českoslovenští občané německé národnosti tvořili mužstvo 49. a 53. domobraneckého praporu, u několika dalších praporů vznikly samostatné německé roty. Pro německojazyčné vojáky byly pořádány kurzy českého jazyka, zpívali německy československou státní hymnu a v němčině jim byl předčítán i text slibu věrnosti republice. Pove-

polního dělostřelectva, Jan Valeška (* 1. května 1899, Celkovice, okres Tábor) sloužil v hodnosti vojína v 7. zákopnické rotě, Jan Vodička (* 23. května 1898, Žiželice, okres Nový Bydžov) sloužil v hodnosti vojína v zásobovacím oddělení – polní pekárna 6. divize či Jaroslav Zabal (* 1889, Toušice, okres Tábor), který sloužil v hodnosti vojína v železniční rotě. Seznam bratří přihlášených, *Zpravodaj československé domobrany z Itálie*, č. 4/1930, s. 50; č. 10/1930, s. 149; číslo 9/1932, s. 82b.

⁶⁴⁾ GALUŠKA, Jan, Domobrancí z Itálie v bojích na Slovensku, In: *Vojenský kalendář na rok 1939*, Mladá Boleslav 1938, s. 141.

ly byly vydávány v češtině. Německým praporům veleli zkušení čeští důstojníci s dobrou znalostí němčiny, někdy však byla jejich komunikace s mužstvem komplikovaná vojáky, kteří nehovořili standardní němčinou, ale obtížně srozumitelnými šumavskými nebo chebskými dialekty.⁶⁵ Jedním ze šumavských Němců sloužících v čs. domobraně byl i desátník Theodor Matschiner, který pocházel z obce Rothsaifen (dnes Červená u Kašperských Hor). V čs. domobraně sloužil jako účetní poddůstojník od 29. srpna 1919, nejprve v 9. praporu a poté u 21. terstske rotu. Později se stal jedním z vojáků přidělených k nově vzniklému Generálnímu konzulátu ČSR v Terstu. Jeho služební slib podepsaný v souvislosti se vstupem do konzulární služby dne 6. února 1920 a předložený životopis byly v němčině, nikoliv v češtině jako u ostatních československých vojáků s tímto služebním přidělením.⁶⁶

Legionářský důstojník Rudolf Procházka pozitivně hodnotil službu německojazyčných domobranců: „Trochu starostí nám udělali naši němečtí krajané. I ti se k nám hlásili a musili jsme se rychle rozhodnout. Byli jsme pro to, poskytnout jim totéž, co Čechům a Slovákům,

Sokolské cvičení německých oddílů čs. domobran (sbírka ČsOL).

⁶⁵⁾ SOLPERA, J., Čs. druhá I..., s. 77–79.

⁶⁶⁾ Archiv MZV, I. sekce 1918–1939, Prezidium: Konzuláty, karton č. 142, osobní spis des. T. Matschiner.

ale netroufali jsme si na to sami. Dr. Edvard Beneš v Paříži se rozhodl pro naše stanovisko, a tak jsme co nejdříve vyhověli prvním, kteří se hlásili. Udělali jsme z nich zatím jen čtyři roty a později dokonce dva prapory. I u nich byla vzorná kázeň a dokonalý pořádek, takže nebylo nikdy nejmenší příčiny toho kroku litovat. Učili se pilně česky a rychle se nám přizpůsobovali. Sami si mezi sebou říkali *Bruder* a důstojníkům *Herr Bruder*. Při raportu i jinde oslovovali své představené *Bruder* poručík.⁶⁷ Obdobně pozitivně psal o německojazyčných domobrancích ve svých vzpomínkách Josef Pelíšek: „Byly tu i roty německé, zformované z českých Němců, kteří se dobrovolně přihlásili. Náš poměr k nim byl srdečný, bratrský, to nebyli pangermáni, to byli německy mluvící Čechoslováci.“⁶⁸

Služby německojazyčných vojáků v čs. domobraně v Itálii si povšiml i prezident Masaryk, který věnoval značnou pozornost plnému zapojení německé menšiny do budování nového státu. Ve svém díle *Nová Evropa*, napsaném ještě za první světové války, uvedl: „Vzhledem k svému centrálnímu postavení bude mít československý stát vždy zájem na tom, aby Němcům a ostatním minoritám zaručena byla plná práva.“⁶⁹ Později charakterizoval prezident Masaryk cíle integra-

⁶⁷⁾ PROCHÁZKA, R., c. d., s. 249.

⁶⁸⁾ Josef Pelíšek sloužil od roku 1915 v řadách brněnského pěšího pluku č. 8, byl veteránem bojů na ruské i italské frontě. Do italského zajetí padl v Benátsku 31. října 1918 jako příslušník úderního praporu č. 60. Teprve v zajetí se dozvěděl od italských důstojníků o vyhlášení čs. samostatnosti. Následně byl internován v zajateckém táboře v lokalitě Resana (region Benátsko). Během vánočních svátků byl převezen do zajateckého tábora ve městě Legnano (region Lombardie). V únoru 1919 se stal příslušníkem čs. domobrany, sloužil v 29. praporu. V roce 1929 vydal své válečné vzpomínky knižně. Nepodařilo se zjistit bližší informace o jeho osudech v meziválečném období. Není totožný se svým jmenovcem spisovatelem a překladatelem Josefem Pelíškem (1889–1969), který za první světové války sloužil pouze v rakousko-uherské armádě a již 7. ledna 1919 se stal úředníkem Ministerstva zahraničních věcí. U 29. domobraneckého praporu sloužil kromě českého domobrance Josefa Pelíška rovněž slovenský domobranec Jozef Pelíšek, který v meziválečném období žil v Bratislavě-Petržalce, kde pracoval jako pekař. Jozef Pelíšek ve třicátých letech 20. století publikoval ve slovenštině své vzpomínky na službu v čs. domobraně ve *Zpravodaji Svazu čs. domobrany*. PELÍŠEK, Josef, *V druhé zahraniční armádě – Vzpomínky a úvahy bývalého československého domobrance z Itálie*, Brno 1929, s. 21; *Zpravodaj československé domobrany z Itálie*, č. 2–3/1930, s. 26e., AMZV, f. Osobní složky, J. Pelíšek (* 1889).

⁶⁹⁾ MASARYK, Tomáš G., *Nová Evropa*, Brno 1994, s. 152.

ce německojazyčných občanů do všech oblastí kulturního, hospodářského i politického života nového státu včetně obrany těmito slovy: „Nechceme sudetské Němce počestit, ale musíme chtít je počeskoslovenštit. Nic platno, proto musí zůstat česká Praha i jejich hlavním městem a ústředím pro jejich soužití s námi a s republikou. To velké poslání jí náleží a bude jednou z jejích největších ctí.“⁷⁰ Službu německojazyčných vojáků československé domobran prezident Masaryk výslovně ocenil ve svém poselství československé armádě na Sibiři ze dne 13. června 1919: „Do řad našich přihlásili se v Itálii i občané německé národnosti. Přihlásili se dobrovolně a slouží poctivě republice, protože věří ve spravedlivost republiky.“⁷¹ Obdobně se vyjádřil začátkem srpna 1919 v rozhovoru pro německý časopis *Die Zeit* – odpověď na otázku: „Jaké bude postavení německých důstojníků a vojáků v armádě a jak se provede přechod k milici?“ Tehdy kromě německojazyčných domobranců v Itálii zmínil i obdobné domobranecké pracovní jednotky, které posílily československé legionáře v Rusku.⁷² „Mezi Němci a Čechy nebude rozdílu. V Itálii a na Sibiři jsou němečtí a čeští vojáci spolu v naší armádě, a jak slyším, snášejí se, pokud víme, velmi dobře.“⁷³

Jeden z českých důstojníků (jméno neuvedeno) 18. domobraneckého praporu popsal později svou službu s německojazyčnými domobranci: „Jako jeden z příslušníků 4. německé roty 18. domobraneckého praporu, přispívám k tomu hrstí vzpomínek z našeho pobytu v Itálii. Byl jsem zajat 28. října v bojích na Piavě v prostoru Monte-

⁷⁰⁾ MASARYK, Tomáš G., O jiných věcech našich, In: ČAPEK, Karel (ed.), *Čtení o TGM*, Praha 1969, s. 134.

⁷¹⁾ MASARYK, T. G., *Cesta*, sv. 1..., s. 149.

⁷²⁾ V roce 1919 vstoupilo do jednotek čs. legie v Rusku se statusem československých domobranců přibližně tisíc českých Němců a několik set slovenských Maďarů. Českoslovenští legionáři pro ně na Sibiři dokonce vydávali týdeníky *Heimat* a *Magyar Honfitárs*. Na rozdíl od Itálie, kde byli německojazyční domobranci cvičeni jako ostatní českoslovenští vojáci pro službu u pozemního vojska, na Sibiři byli zařazováni především do služby v pracovních, týlových nebo technických jednotkách v hodnosti „pracovník“, a nikoliv „střelec“ jako jejich krajané v Itálii. PICHLÍK, K. – KLÍPA, B. – ZABLOUDILOVÁ, J., c. d., s. 244–245; MAREK, Jindřich, Beránci, lvi a malé děti – Nekonečný spor o českého vojáka v letech 1. světové války, *Historie a vojenství*, č. 1/2014, s. 99.

⁷³⁾ MASARYK, T. G., *Cesta*, sv. 1..., s. 172.

llo a trnitou cestou zajateckých táborů v Resaně, Spilimbercu a Capri d'Adige dostal jsem se dne 16. února do Busta Arsizia. Po krátkém pobytu byli jsme vystrojeni a k našemu velkému překvapení přidělení táborovým rozkazem č. 51 k německé rotě. Velitelem roty jmenován br. por. Adamec, veliteli čet bratři: ppor. Rusek, Horký, Urban a moje maličkost. Stav roty byl asi 260 mužů. Dne 18. února odpochoďovali jsme do Bolladella, vesnice mající asi 800 obyvatel, vzdálené asi hodinu od Gallarate. Podřízeni byli jsme 18. dom. praporu se sídlem v Cairate, jehož velitelem byl br. rotmistr Budínský, tuším z Plzně. Bratři byli většinou z Čech a z Moravy. Z poloviny bývalí poddůstojníci, u roty měli jsme asi 10 šikovatelů a 20 četařů. Služebním jazykem byla přirozeně čeština, někdy ovšem příšerně komolená, zvláště Němci ze západních Čech. Trvalo proto dosti dlouho, nežli jen pouhé oslovení ‚bratře‘ znělo trochu snesitelně. Ale jinak snášeli jsme se spolu velice dobře, a tak záhy stav roty, jak morální, tak i fysický byl velmi dobrý. A když přišly první zprávy z domova a strasti zajateckých táborů (nebo hřbitovů) trochu zapomenuty, navazovány styky s civilním obyvatelstvem, hlavně slabším pohlavím. Přirozeně, že čistě jen z důvodů konverzačních. Ačkoliv každý začátek bývá těžký, tento byl nejtěžší. Ne snad, že bychom se neměli k světu. Ale obyvatelstvo nemohlo pochopiti, že jest možné, aby u nás sloužili nenávidění ‚Tedeschi‘,⁷⁴ a pokládali to snad za úskok z naší strany vůči italské vládě. Vzniklo pak jisté napětí, které vyvrcholilo zvláště při návratu italských zajatců z rakouského zajetí, a jistě nepřeháněli, když líčili peklo některého zajateckého tábora, na příklad v Milovicích nebo v Siegmundsherbergu. A stálo nás to mnoho ‚řečí‘, až nás z toho bolely ruce, aby se jejich názor změnil. Obyčejně dalo se to v útulné osterii signora Ferrariho při sklence dobrého ‚vino nero‘,⁷⁵ takže výsledky tohoto česko-německo-italského sbratřování byly stále a stále lepší. Zaměstnání nebylo nijak namáhavé. Pochod na lesní paseku, ranní tělocvik, hry, pořadová cvičení a odchod domů se zpěvem. Naučili jsme bratry i písni české, a tak jsme střídali ‚U sv. Matěje‘, ‚Wenn wir marschieren‘, ‚Nemelem‘, ‚Drei Lilien‘, ‚6. července‘, ‚Kamerad‘ atd. A jelikož někteří bratři mluvili příšerným dialektem, např. šumavským nebo chebským, byl tento jazykový Babylon

⁷⁴⁾ Italsky Němci.

⁷⁵⁾ Červené víno.

gaudiem bolladelských pánů kluků, kteří z toho až do našeho odjezdu nebyli moudří. (...) Ale štěstí nám přálo, a tak po srdečném rozloučení nastoupila rota naposled na bolladelském náměstí dne 30. dubna, poslední ‚Nazdar‘ a v čele s praporní hudbou odešli jsme na gallaratské nádraží. V prvním transportu jelo velitelství praporu, dvě české a naše německá rota. ‚Instradování‘⁷⁶ byli jsme přes Veronu-Brenner-Innsbruck-Salzburg-Linec do Budějovic a odtud k naší velké radosti do Prahy. Ubytování jsme byli v Černínských kasárnách,⁷⁷ kdež byla rota také přehlížena tehdejším ministrem Klofáčem. Nechyběli ovšem ani novináři z *Bohemie* a *Prager Tagblattu*. Budili jsme všude značnou pozornost, zvláště když jsme přesídlili do budovy reálky v Praze VII. a chodili cvičiti na Maniny.⁷⁸

V některých případech sloužili německojazyční domobranc i přímo v jednotkách, tvořených jinak pouze vojáky české a slovenské národnosti. Například Ing. Otakar Holub, který sloužil ve 24. domo-

Němečtí příslušníci čs. domobran v Itálii čekající na výdej jídla (sbírka ČsOL).

⁷⁶⁾ Instradovat – vojenský termín, převzatý do češtiny z italského (strada – cesta), který v tomto případě znamená stanovení trasy vojenského železničního transportu.

⁷⁷⁾ Černínský palác, v současnosti sídlo Ministerstva zahraničních věcí ČR.

⁷⁸⁾ Vzpomínky na německou rotu čs. domobran, *Zpravodaj Svazu příslušníků bývalé čs. domobran z Itálie*, č. 5/1933, s. 48–50.

braneckém praporu v hodnosti podporučíka, napsal o své četě: „Pokud se týče národností, bylo 52 Čechů, 7 Slováků a 1 Němec. Němec ten, jménem Kellner, byl jedním z nejlepších vojáků čety a také velmi dobrý kamarád. Když přišel, nevím, jakou náhodou k nám, uměl jen několik slov česky, ale houževnatě se bránil přeložení k německému praporu. Náhoda tomu chtěla, že jsme po příjezdu do republiky konali službu na hranicích rakouských, západně a východně Mikulova, z jehož blízkosti byl Kellner rodákem a tu prokázal nám velmi dobré služby svou znalostí terrainu, místních poměrů atd.“⁷⁹

„STAŘÍ“ A „NOVÍ“ ZAJATCI V ČESKOSLOVENSKÉ DOMOBRANĚ

Zvláštním aspektem historie československých domobraneckých jednotek v Itálii je otázka začlenění takzvaných „starých zajatců“, především vojáků české národnosti, kteří se dostali do italského zajetí dávno před rakousko-uherskou kapitulací počátkem listopadu 1918 a v zajateckých táborech nevyužili z různých důvodů možnosti vstoupit do čs. legie v Itálii. Řada z nich byla v zajetí již několik let, byli mezi nimi například i vojáci, kteří padli do srbského zajetí v letech 1914 a 1915 a následně byli přes Albánii evakuováni do Itálie. Českoslovenští legionáři v Itálii pečlivě rozlišovali mezi „novými zajatci“, kteří padli do italského zajetí až na konci války, a „starými zajatci“. Terčem jejich kritiky byli především čeští vojáci, kteří v zajetí prokazovali loajalitu Rakousku-Uhersku a separovali se od budoucích legionářů. Byly zaznamenány i případy, kdy se čeští zajatci odmítající vstup do legií začali v italském zajetí účelově hlásit k německé národnosti.⁸⁰ Převážně ze „starých zajatců“ české národnosti byly složeny domobranecké prapory číslo 51, 52, 54 a 55, „staří zajatci“ však sloužili i u jiných domobraneckých jednotek. Negativní vztah legionářů ke „starým zajatcům“ se projevil například během služby na Slovensku, když byla v srpnu 1919 část příslušníků 55. domobraneckého praporu přidělena jako posila tří pluků 6. divize italských legionářů. Jak uvádí historik Jan Solpera: „S těmito muži se od samého začátku zacházelo jako s nerovnocennými

⁷⁹⁾ HOLUB, O., c. d., s. 90.

⁸⁰⁾ BEDNAŘÍK, F., c. d., s. 411; DUDEK, Josef, *Učitel na frontě – Deník legionáře Josefa Dudka*, Praha 2019, s. 191.

a zároveň podezřelými individui. Do pluku byli zařazeni tak, aby nikde nevytvořili samostatnou četú.“⁸¹

Naopak mezi „novými zajatci“ bylo vysoké procento mužů, kteří disponovali cennými vojenskými odbornostmi a měli praktické zkušenosti z bojů na italské a často i ruské nebo srbské frontě. Například Josef Zítek (* 4. září 1875), pozdější předseda berounské odbočky Svazu čs. domobrany z Itálie, sloužil na ruské frontě od roku 1914, v rakouské uniformě byl raněn v bitvě u Zborova, poté sloužil až do roku 1918 v Itálii.⁸² V řadách 24. domobraneckého praporu sloužili dva vojáci, kteří byli již dříve zajati na ruské frontě a byli vráceni rakousko-uherské armádě v rámci výměny raněných a nemocných zajatců. Po vyléčení byli odesláni do týlu na italskou frontu a zde zajati.⁸³ Jsou známy i případy, kdy „noví zajatci“ vyvíjeli odbojovou činnost již v rakouské uniformě a pokud by k tomu dostali příležitost, byli by vstoupili do čs. legií. Například Josef Zahrádecký, dlouholetý funkcionář Svazu bývalé čs. domobrany z Itálie (v roce 1938 byl zvolen předsedou svazu), byl vyšetřován rakouskou vojenskou justicí již během působení na italské frontě: „Od mládí živého vlasteneckého citění, dostává se za války do konfliktu s paragrafy, které neznají slitování. Povzbuzuje své krajaný u dubrovnického pluku při každé příležitosti, klade jim za vzor osmadvacítníky, kteří v té době přeběhli k Rusům, varujíc je před upisováním válečné půjčky atd. Tato činnost nezůstává utajena a jeho osud zdá se býti zpečetěn. Ale jako zázrakem dostává se věc u divisního soudu v Tusle do rukou auditora, dobrého Čecha, jehož zásluhou se řízení protahuje a brzy na to tři hlavní svědci žaloby padají v jedné půlhodině v boji u Gorice. Dne 3. listopadu roku 1918 dostává se do zajetí v úseku roveretském a den nato koncipuje v Aviu jménem skupiny čs. důstojníků přihlášku do legií.“⁸⁴

Budoucí českoslovenští domobrancí se v roce 1918 zapojili i do činnosti protirakouské odbojové skupiny v oblasti Riva del Garda: „Tak začala na pohled nevinná činnost roztroušených českých vojinů v úseku Rivy. Vážnější činy nedaly na sebe dlouho čekat. Když italská leta-

⁸¹⁾ SOLPERA, J., Čs. druhá II..., s. 305.

⁸²⁾ Bratr Josef Zítek, přadláč z Berouna, šedesátníkem, *Zpravodaj Svazu československé domobrany z Itálie*, č. 7/1935, s. 28.

⁸³⁾ HOLUB, O., c. d., s. 90.

⁸⁴⁾ *Zpravodaj Svazu československé domobrany z Itálie*, č. 9/1937, s. 89.

dla počala rozhazovati letáky o vytvoření našich legií a v našich bratrech se počala nenávist stupňovati, založena ihned jakási tajná mafie, z které uvedu aspoň některá jména zúčastněných, která mně utkvěla v paměti: Štorch, Tobek, Grulich, Červenka, Černý, Ján Fr., Řezáč, Brož, Mlejnek, Poláček, Kučera, Pištěk, Kavka a řada jiných. Jmenovaní byli od nejruznějších útvarů a speciálních trup, jako telefonisté, telegrafisté, zásobovacích oddílů, kancelářů, velitelství, a dokonce jeden z nich byl i z kanceláře velitele úseku arcivévodů Maxe,⁸⁵ bratra tehdejšího císaře, takže informace o každém pohybu byly spolehlivé a rychlé. Po obsazení Malgy Zures a Altissima našimi legiemi chystala se trestná ofensiva na tuto kotu, a proto rozhodnuto okamžitě přistoupiti k činu a podati zprávy našim bratrům legionářům a italskému velitelství na pohorí Altissimo, aby ofensivě mohlo býti včas čeleno a tak mnoho našich hochů zachráněno od jisté smrti. Členové tak zv. maffie přinesli svoje zprávy o stavu vojska, telefonických spojích, ubikacích, skladištích a jiných důležitých věcech do sakristie, kde si je Štorch a Tobek⁸⁶ vyzvedli a jsouce přiděleni službou pod Malgou Zures, šťastně a bezpečně přešli na italskou stranu přes řadu elektrických překážek a za pomoci italských legionářů dosáhli svého cíle.⁸⁷ Po jejich útěku se zjistilo, že byli ještě večer v sakristii u bratrů Červenky a Grulicha, a proto nařízena prohlídka svršků bratra Č. a G., zatčení a výslech obou jmenovaných. Nenašlo se však nic, vše bylo uloženo pod oltářem starého, napolo zbořeného kostelíčku, kde prohlídka se nekonala. Pro nedostatek důkazů Grulich i Červenka propuštěni na svobodu. Druhý den v poledne tři smlouené dělové rány na ubikace oznamovaly šťastný přechod Tobka a Štorcha. V duších nastalo velké uklidnění. Ironický úsměv zasvěcených do tohoto případu byl nejvýmluvnějším svědkem radosti nás všech. Situace se však velmi změnila, když Tobek snažil se zaslati po některé přední stráž z italské strany dopis šifrovaný pro Červenku. Vojín této přední stráže místo bru. Červenkovi odevzdal dopis na velitelství hejtmanovi Kraftovi, který nařídil okamžité zatčení Čer-

⁸⁵⁾ Arcivévoda Maximilian Eugen Habsbursko-Lotrinský (1895–1952), mladší bratr rakouského císaře Karla I. Za první světové války dosáhl hodnosti majora.

⁸⁶⁾ František Tobek (* 1896, Lažany) padl jako legionář 24. září 1918 během bojové akce na Cima Tre Pezzi.

⁸⁷⁾ Přechod obou budoucích legionářů na italskou stranu se uskutečnil 27. května 1918.

venky, Grulich, Řezáče, Netuky a řady jiných podezřelých českých vojáků. Zatčení však se velmi obratně hájili, takže k úžasu všech pozorovatelů byli opět propuštěni, avšak okamžitě přeloženi do pevnosti a dáni pod dozor. Vzápětí nato provedena našimi hochy z legií Tobkem, Šmardou, Štorchem a Jeřábkem vojenská akce, která se měla snad dohodnouti a sejíti s uvedenými mafisty (k jakému účelu byli jmenováni vysláni, mohlo by nám sdělit velitelství 32. leg. pluku z Malgy Zurez). Akce tato ztroskotala, Jeřábek byl zastřelen v jezeře, Štorch druhý den pověšen na vojenském cvičišti v Rivě,⁸⁸ Šmarda dostal cestou milosti 20letý žalář v Mollersdorfu a při převratu dle doslechu byl ubit, jediný Tobek se zachránil přeplaváním 7 km jezera. Později však, když akci opakoval, byl zasažen granátem a roztrhán. Po této akci bylo již velitelství úseku jasno, že Grulich, Červenka, Řezáč a Netuka mají mnoho s touto akcí společného, a proto došlo znovu k zatčení a několikaměsíčnímu žalářování jmenovaných. Souzení byli u polního soudu v Sarche, kde vystáli pravá muka hladem, hmyzem a hrozným zápachem – za celý ten čas nebyli vyvedeni na zdravý vzduch. Přispěním kapitána Vydry, profesora z Bratislavy, spor se do nekonečna protahoval; jmenování, ač byli hladem téměř umučeni, se nepřiznali. Čas ubíhal – Italové rozstříleli mezitím za pověšeného Štorcha Rivu – fronta se hroutila. Tu poslední chvíli před rozpadnutím fronty otevřely se kobky vězení v Sarche, trestní řízení přerušeno, uvedení velezrádci eskortová-

⁸⁸⁾ Poprava Aloise Štorcha (* 1893, Česká Lípa) se konala 5. července 1918. Již v březnu 1919 byl na místě popravky odhalen pomník zřízený místními italskými legionáři z Riva del Garda, kteří obdobně jako čs. legionáři bojovali jako dobrovolníci v italské armádě, ačkoliv byli formálně občany Rakouska-Uherska. Slavnostního odhalení pomníku se zúčastnili i zástupci čs. domobran včetně profesora Vydry: „Slavnost odhalení konala se dne 30. března 1919 za ohromné účasti obecnstva z okolních měst a obcí – a měla býti výrazem demokracie a pokrokového ducha legionářů rivanských proti austrofilskému smýšlení tamějších kněží a duševně zaostalého lidu. Slavnosti zúčastnily se vojenské kapacity italské, vévoda z Pistoie, bratranec italského krále, starostové měst Rivy a Arca a okolních obcí, deputace a spolky. Za českou domobranu v Itálii, jež byla ke slavnosti pozvána, zúčastnil se velitel plukovník Beaud a čtyřčlenná deputace, reprezentující čtyři česká vojska v cizině – br. major Ulihrach za ruské, br. rotmistr Novotný za francouzské, br. podporučík Nič za italské legie a br. poručík Vydra za československou domobranu. Při slavnostních řečích pomník předán syndakovi města Rivy do opatrování a zůstává věčným dokumentem v daleké cizině českého boje za samostatnost.“ VJELUS, L., Rakouská persekuce legionářů italských, *Družina československých legionářů*, č. 22/1922, s. 1–2.

Důstojníci 6. domobraneckého praporu po vystrojení a odchodu z tábora Busta Arsizia. Dle pokrývek hlavy je zřejmé, že důstojnický sbor praporu tvořili jak domobrancí, tak legionáři (VÚA-VHA).

ni na Monte Caré Alto, 3 600 m vysoko v pohoří Ortlesu a tam přiděleni jako pracující trestanci beze zbraně k maďarské baterii, kde s nimi bylo hůře zacházeno než se zvířaty. Italská ofensiva vysvobodila tyto ze strašného útisku. Jmenovaní byli zařazeni do 28. a 31. domobraneckého praporu v Itálii a vděk mnoha a mnoha je doprovází po civilní dráze. Po okupačních bojích na Těšínsku založili si oba jmenovaní, Červenka a Grulich, své existence v Českém Těšíně a plní vzorně své občanské i národní povinnosti.⁸⁹

Poddůstojník⁹⁰ Vladimír Sýkora, jeden z „nových zajatců“ (zajat 4. listopadu 1918), který sloužil u 24. domobraneckého praporu, zaznamenal demoralizaci „starých zajatců“ ve své četě: „Snad řízením Božím stalo se, že u mé čtyry shromáždilo se převážné procento starých zajatců, již přes dvě až tři léta v Itálii dlících. Jsou to vesměs staří ‚mazáci‘ – dobřáci sice, ale lidé, kteří pozbyli úplně důvěry ke svému okolí. Jak by taky ne! Byli už tolik klamáni, tolik trpěli, že nevěří již ani slovům nejupřímnějším, ta tíha bývalého rakouského otroctví, pak to zklamání v italském

⁸⁹⁾ *Zpravodaj Svazu československé domobrany z Itálie*, č. 1/1937, s. 3–4.

⁹⁰⁾ Vladimír Sýkora dosáhl v rakousko-uherské armádě hodnosti četaře (sloužil u dragounů), z čs. domobrany byl demobilizován jako rotmistr.

zajetí, ten nedostatek, to pohrdání, ta dlouhá odloučenost od všech drahých ve vlasti, to všechno jest příčinou, že stali se z nich bezútěšní pesimisté! Mladých hochů mám jen několik. A podle toho i vypadá ta moje četa. Když kráčíme ve čtyřstupu, nestačím ani křičet: „narovnat se a ruce z kapes!“ Jak chvíli přestanu, už je tam mají všichni – aby prý je neztratili; nebude-li jinak, budu jim muset ty kapsy zašít!⁹¹ Je zajímavé, že hodnocení „starých zajatců“ ze strany domobraneckého poddůstojníka, který předtím sloužil v rakousko-uherské armádě od roku 1911, se shoduje s jejich obdobným hodnocením ze strany legionářů. Čeští vojáci, zajatí až v závěrečné fázi první světové války, vykazovali většinou v řadách čs. domobran vyšší vojenské kvality než „staří zajatci“, kteří byli demoralizováni často několikaletým pobytem v italském zajetí, kde rovněž utrpěla kvalita jejich vojenské odbornosti. Po propuštění ze zajetí již většinou vojenské znalosti „starých zajatců“ neodpovídaly způsobu vedení boje na konci války.

Již zmíněný legionář Rudolf Procházka popsal své setkání se „starými“ i „novými“ zajatci v obou zajateckých táborech v Sulmoně počátkem roku 1919 následně: „Pospíchal jsem z nádraží do Fonte d'Amore, jako bych tam něco zapomněl. Když jsem vcházel do brány, zachvělo se ve mně srdce, vždyť jsem se i tady měl setkat s těmi, kteří zůstali jako zajatci, s těmi, kteří se nás před časem stranili jako velezrádci. Vzpomněl jsem si na jednu bolestnou chvíli, kterou nám připravili někteří z nich. (...) Přistoupíme ke dveřím, odkud bylo slyšet mandolíny a kytaru. Zaklepáme a vejdemo dovnitř. Naši kamarádi, s nimiž jsme byli v Niši,⁹² bavili se tady v ústraní, daleko od těch velezrádců. Hudba rázem jako když utne. Jako by na ně sáhla smrt. Hrobové ticho. Nikdo nepromluvil. Poznali jsme, na čem jsme a ihned jsme odešli.“⁹³ Poručík Procházka však ve svém hodnocení zároveň pečlivě rozlišoval mezi českými zajatci, kteří se budoucích legionářů během války ostentativně stranili a po jejím skončení usilovali o vstup do domobraneckých praporů a mezi těmi, kdo sice nevyužili možnosti vstoupit do legií, ale k legionářům zachovávali přátelský vztah: „Se

⁹¹⁾ *Deník Vladimíra Sýkory 1914–1921* [online].

⁹²⁾ V Niši se za první světové války nacházel významný zajatecký tábor. Rudolf Procházka padl do srbského zajetí již v listopadu 1914. Po evakuaci zajatců přes Albánii byl od roku 1916 internován v Itálii. Přihlášku do čs. legie podepsal v Sulmoně.

⁹³⁾ PROCHÁZKA, R., c. d., s. 254.

starými zajatci jsme se potkali u oběda, ale to už přede mnou neutíkali, rádi by byli zapřádali rozhovor. Zášel jsem i do ošetrovny, kde ležely oběti španělské chřipky. Mezi nimi byl i jeden dobrý mládenec, kterého jsem měl už ze Srbska vždycky rád. Ten v sobě nenašel sílu, aby šel do našeho vojska. Ale nikdy ani v nejmenším nedal najevo, že by byl s námi nesouhlasil. Báł se. Nedůvěřoval.“⁹⁴

Rudolf Procházka pozitivně hodnotil již během setkání v Sulmoně budoucí přínos „nových“ zajatců pro druhou československou armádu: „Na dvoře přecházeli noví zajatci. Jeden z nich se mi hned přihlásil, kapitán Vydra,⁹⁵ profesor, s nímž jsem kdysi studoval na gymnasiu v Truhlářské ulici. Vypravoval mi o svých poznámkách, které si přinesl z rakouské fronty, o popravování našich legionářů, a že by je rád odevzdal. Poručík Krupica, kterého sem přidělili jako důvěrníka, už o věci věděl a postaral se, aby tak cenné zápisy nepřišly nazmar. Vydra sám pak odjel do Gallarate, odkud zajížděl na bojiště, aby zjišťoval místa hrobů našich popravených.“⁹⁶

Legionář Josef Dudek ve svých pamětech kritizuje české zajatce, kteří v roce 1918 v zajateckém táboře ve městě Sala Consilina odmítali vstup do legií z obavy z návratu na frontu: „Za zmínku stojí, jak někteří pánové vysvětlují, proč nejdou do vojska. Prohlašují o sobě, že jsou dobrými Čechy, že sympatizují s revolucí, ba že věří v její vítězství, ale věří také, že budeme posláni na jatky. A proto, že tu musí zůstat, aby zůstali pro národ zachováni. (...) Tato výmluva je však považována za příliš prűhlednou roušku zbabělosti a sobectví a hrdinové její jsou prostě ignorováni. I my chceme žít, ale chceme si právo k svobodnému žití vybojovat.“⁹⁷ Legionář Václav Smrček napsal o českých zajatcích, kteří odmítali vstup do legií: „Jen několik málo lidí přiznalo se upřímně k svému strachu o život. A nebylo jim to, kromě úsměšků od kamarádů, příliš bráno za zlé. Naopak, převládalo přesvědčení, že je lépe, když se do vojska nehlásí, poněvadž by v něm nebyli nic platní a spíše by nestatečností české věci škodili.“⁹⁸ Obdobně odmítal zakla-

⁹⁴⁾ Tamtéž, s. 255.

⁹⁵⁾ PhDr. Josef Vydra byl středoškolský pedagog, národopisec, historik umění a autor prací o lidovém umění. Blíže viz s. 488–489.

⁹⁶⁾ PROCHÁZKA, R., c. d., s. 254.

⁹⁷⁾ DUDEK, J., c. d., s. 198–199.

⁹⁸⁾ BEDNAŘÍK, F., c. d., s. 209–210.

datel Čs. dobrovolnického sboru Jan Čapek příliš opatrné zajatce: „Čapek nechtěl mezi dobrovolci opatrníků. Mnohokrát poznal chytráka, jak se k nám hlásil z vypočítavosti, a v každém případě by byl sloužil ‚u trénu‘ – jak jsme se takovým lidem vysmívali.“⁹⁹ Část těchto „starých“ zajatců se později zřejmě stala příslušníky čs. domobran a italští legionáři, kteří si pamatovali jejich předchozí postoje v zajetí, je nerespektovali jako plnohodnotné spolubojovníky.

V rámci objektivit je však nezbytné doplnit, že někteří ze „starých“ českých zajatců, pozdějších československých domobranců, měli ztížené podmínky pro vstup do čs. legie v Itálii. To platilo zvláště pro české vojáky, kteří byli zařazeni do malých skupin českých zajatců, internovaných spolu se zajatci jiných národností mimo soustředovací tábory pro zajatce české a slovenské národnosti, které se nacházely ve městech Santa Maria Capua Vetere, Padula, Sulmona a Avezzano. Čeští a slovenští zajatci byli v letech 1917 a 1918 umístěni na italském území přibližně v 200 lokalitách, kde se nacházely zajatecké tábory a další typy internačních zařízení. Soustředění všech českých a slovenských zajatců do čtyř výše uvedených táborů nebylo nikdy zcela dokončeno z několika důvodů: nedostatečná kapacita táborů určených výhradně pro československé zajatce, nedostatečná znalost národnostních poměrů v Rakousku-Uhersku ze strany velení zajateckých táborů¹⁰⁰ (například dělení českých vojáků na Čechy a Moravany),¹⁰¹ záměna jednotlivých národností (například Slováků a Slovinců) a snaha neu-

⁹⁹⁾ LOGAJ, J., c. d., s. 51.

¹⁰⁰⁾ Zajímavým důkazem, jak novým a neznámým bylo v tehdejší době pro Italy označení národnosti jako „československá“, je popis fotografií ze zajateckého tábora v Sulmoně, pořízených v červnu 1918 příslušníky fotografického oddílu italské armády. Slovo Čechoslováci (dle tehdejšího italského pravopisu psáno jako „Czecho-slovacchi“) bylo zkomoleno na „Greco-slovacchi“, což lze přeložit jako „Řekoslováci“. Obdobně byla v úředním zápise zkomolena na „greco-slovacco“ národnost příslušníka čs. legie v Rusku Jana Kelbla, který zemřel ve středoitalském městě Giulianova v dubnu 1919 během vlakového transportu domů. Foto [online] dostupné z: <https://www.europeana.eu/cs/item/9200196/BibliographicResource_3000005920403_source>; *Scoperta la targa di ricordo del legionario cecoslovacco Jan Kelbl* [online], dostupné z: <<https://www.ilmascalzone.it/2017/10/scoperta-la-targa-ricordo-del-legionario-cecoslovacco-jan-kelbl/>>.

¹⁰¹⁾ Jak uvádí komentář jednoho z legionářů: „Bylo pozoruhodno, že Italové nás třídili na Čechy a Moravany. Poněvadž Morava byla na mapě označena jinou barvou než Čechy, pokládali Moravany za jinou národnost.“ BEDNAŘÍK, F., c. d., s. 106.

volňovat v některých případech české zajatce, kteří byli například kvalifikovanými řemeslníky nebo byli potřební pro polní práce. Slovenští vojáci bývali často v zajetí registrováni jako Maďaři.¹⁰²

Italská armáda měla své zajatecké tábory také na území Albánie. I v těchto táborech se nacházeli zajatci české a slovenské národnosti, kteří později vytvořili III. prapor 35. čs. stř. pluku,¹⁰³ nebo sloužili u jiných legionářských jednotek.¹⁰⁴ V roce 1919 hledali československé zajatce v Albánii dva polní kuráti, zařazení do jednotek čs. domobrany, kteří se následně stali členy Československé vojenské mise v Římě: Rudolf Kvapil a Antonín Pánik.¹⁰⁵ Dle vzpomínek dalšího polního kuráta, Václava Michálka, zařazeného na velitelství čs. domobrany v Gallarate, však českoslovenští zajatci internovaní v Albánii nevstoupili do domobraneckých praporů, ale vrátili se domů v srpnu 1919 v režimu neozbrojených zajatců.¹⁰⁶

V závěrečném období první světové války provozovaly v Itálii své zajatecké tábory i armády italských spojenců, kteří vyslali své jednotky, aby bojovaly na italském území – Velká Británie, Francie a USA. Z hlediska historie čs. domobrany v Itálii jsou významné především britské zajatecké tábory. Čeští vojáci se střetli s britskými jednotkami na italském bojišti například v průběhu závěrečné ofenzivy v Benátsku během bojů na březích řeky Monticano dne 29. října 1918. Britskému útoku zde čelila Bojová skupina Podhajský, jejíž součástí byla i litoměřická 26. střelecká divize, tvořená převážně českými vojáky. Velitelem divize i celé bojové skupiny byl polní podmaršálek Alois Podhajský, pozdější významný československý armádní generál.¹⁰⁷

¹⁰²⁾ Tamtéž, s. 400.

¹⁰³⁾ Tamtéž, s. 412.

¹⁰⁴⁾ V Albánii například podal v červnu 1918 přihlášku ke vstupu do čs. legie v Itálii pozdější důstojnický čekatel Petr Fafek (* 1893), který byl popraven 24. října 1942 v koncentračním táboře Mauthausen spolu s manželkou a dvěma dcerami za aktivní pomoc výsadkové skupině ANTHROPOID. Jeho bratr, kapitán jezdeckta Josef Fafek, velel v Itálii 42. domobraneckému praporu.

¹⁰⁵⁾ PROCHÁZKA, R., c. d., s. 284.

¹⁰⁶⁾ MICHÁLEK, Václav, *Vzpomínky, Zpravodaj Svazu příslušníků bývalé čs. domobrany z Itálie*, č. 7/1931, s. 72.

¹⁰⁷⁾ Alois Podhajský (1864–1946) sloužil po celou dobu první světové války v rakousko-uherské armádě v generálské hodnosti. Po návratu z italského bojiště byl přijat do čs. armády. Dne 19. prosince 1918 byl jmenován zemským vojenským